



een uitgave van de  
Vereniging voor Pieters- &  
Academiewijk en Levendaal-West  
[www.palleiden.nl](http://www.palleiden.nl)

# HART VAN DE STAD KRANT



ZOMER IN LEIDEN, FOTO CARLA VAN DER POEL

## *Aandeel studenten in de Leidse bevolking*

*Op 1 januari 2023 telde Leiden 25.169 jongvolwassenen tussen de 18 en 28 jaar. De totale bevolking had toen een omvang van 127.079 inwoners, met andere woorden: een vijfde van onze bevolking is jongvolwassen. Een specifiek beeld van onze wijk (via [allecijfers.nl](http://allecijfers.nl)): op 5585 wijkbewoners bedraagt het aantal jongvolwassenen 2045 (bij deze meting op 1 januari 2022 betrof dat de groep tussen de 15 en 25 jaar). Ofwel, meer dan een derde in onze wijk is jongere of jongvolwassene. Dat hoge aantal is vooral te verklaren door de vele studenten die er wonen.*

## BUREN

# DAAN YESILKAGIT ÉÉN JAAR PRAESES VAN MINERVA

door Carla van der Poel

*Maar liefst ruim een derde van de inwoners van onze wijk is jongere of jongvolwassene. Dat komt uiteraard vooral door de vele studenten. De wijk huisvest ook vier studentenverenigingen, namelijk Minerva, Augustinus, Quintus en Catena, waarvan Minerva met 2700 leden de grootste is. En dan telt de wijk ook nog een aantal, vaak roemruchte, verenigingshuizen, waar tientallen studenten van eenzelfde vereniging bijeen wonen; Minerva heeft in totaal in Leiden 160 van dergelijke huizen. Tijd om Daan Yesilkagit (22), afgelopen jaar voorzitter ofwel praeses van Minerva aan het woord te laten. Wat is de taak van een praeses, hoe is de relatie van Minerva met de stad en gaat een voormalig praeses automatisch een mooie carrière tegemoet?*

### Hoe wordt iemand praeses?

“Ieder jaar wordt er een mail uitgestuurd om te peilen welke mensen interesse hebben in een bestuursfunctie. Als je zoiets ambieert, maak je dat kenbaar bij de huidige commissieleden en

praat je over je motivatie en kwaliteiten. Tonen er meerdere mensen belangstelling, dan wordt er gekozen; soms moet er met portefeuilles worden geschoven. We houden ons aan de regel dat maximaal de helft van de elf taken plus één door mensen van dezelfde sekse mag worden uitgeoefend.”

### Hoe is het om praeses te zijn van zo'n roemruchte vereniging als Minerva?

“Het is een grote verantwoordelijkheid. Je komt veel in de stad. Deels roept dat ontzag op, deels fronsen mensen de wenkbrauwen als je vertelt wie je bent, maar vaak kan ik hun goed uitleggen wat we doen en waar we voor staan en dan komen we tot een goed gesprek.”

### Wat is je takenpakket precies?

“Natuurlijk doe ik het niet allemaal alleen, we zijn met z'n elfen. Ieder bestuurslid heeft een specifieke taak: de financi-

NUMMER 168 • SEPTEMBER 2023 • OPLAGE 3000

Redactie Marjolijn Pouw, Charlotte Boschma, Els Olden, Carla van der Poel

Kopij voor de decemberkrant graag voor

13 november 2023 via [redactiehvds@palleiden.nl](mailto:redactiehvds@palleiden.nl)

**PAL**  
LEIDEN

en, de communicatie enzovoort. Ik bewaak de grote lijnen. Ik ben voorzitter van het bestuur en onderhoud vooral de contacten met de universiteit en de gemeente. Dat doe ik samen met de assessor secundus collegii Julia Sterneberg, belast met de externe betrekkingen. Belangrijke taken van de voorzitter zijn verder de inhoudelijke koers en de lange-termijnplanning.”

### **Valt het mee, valt het tegen? Waar kwam je het afgelopen jaar nauwelijks aan toe?**

“Het is heel leuk! Tegelijkertijd ook pittig, met veel uitdagingen. Je wordt geleefd. Daar kun je je niet helemaal op voorbereiden. Je hebt een inwerkperiode, dan wordt het je wel enigszins duidelijk, maar je kunt niet alles voorzien. Je hebt de verantwoordelijkheid voor 2700 leden en er gaan altijd dingen anders dan je zou hopen en verwachten. Maar over het geheel gezien was het een jaar met veel leuke ervaringen. Klagen doe ik niet, maar ik zou graag weer mijn eigen tijd indelen. Ik ben weinig thuis en moet keuzes maken in wie ik kan zien. Maar iedereen in mijn omgeving weet dat, dus hoeft ik het niet uit te leggen. Ik vind het fijn dat ik mijn studie straks weer kan oppakken. (Daan studeert Rechten en Klassieke Talen, CvdP.) Ik ben wel regelmatig blijven sporten. Wij sponsorden de 10 km-loop van de Leidse Marathon; de opbrengst ervan kwam ten goede aan het Willem Alexander Kinderziekenhuis in Leiden. Zelf heb ik er ook aan meegedaan. Voor het KWF deden we met twee tandems mee aan een sponsortocht van Leiden naar Groningen. Dat was een zware tocht.”

### **In hoeverre is het moeilijk om impopulaire beslissingen te nemen?**

“Belangrijke beslissingen nemen we vaak na de ledenvergaderingen, we hebben een democratisch systeem. Maar zo gaat het niet altijd, soms moeten we zelf beslissen wat het beste is. Je hebt zelden alleen tevreden mensen. En als iedereen bij Minerva het is, dan is de buitenwereld het misschien weer niet. We hebben een Commissie van Advies die ons gevraagd en ongevraagd van feedback voorziet. We kunnen tot slot altijd nog terecht bij de Raad van Toezicht, een commissie bestaande uit oud-bestuurders van de vereniging.”

### **Wat heeft dit bestuursjaar je gebracht?**

“Als je vaker met mensen wordt geconfronteerd, word je er bewust van hoe mensen naar jou kijken. Misschien ben ik voorzichtiger, bescheidener geworden...? Waar ik trots op ben is dat we samen met de mensen van de Commissie van Toezicht de Even eerlijk week hebben kunnen organiseren – een week waarin de vraag centraal stond: *Hoe gaat het nu echt met je?* Weliswaar hebben we een vertrouwenscommissie, maar nu is er specifiek ingezoomd op het onderwerp Welzijn. Coryfeeën als Diederik Gommers, Joris Luyendijk en Twan Huys kwamen spreken over onderwerpen als studiedruk en geluk. Ikzelf mocht spreken over

seksuele geaardheid. Er was voorts nog een klein symposium over middelengebruik. Dit alles levert meer betrokkenheid en diepgang op. Tegelijkertijd zijn het ook belangrijke stappen bij het meer openstellen van Minerva. Daar wil ik, achteraf gezien, graag aan bijgedragen hebben.”

### **Is je kostje nu gekocht?**

“Hoe bedoel je, Carla?”

### **Ben je nu binnen? Ofwel, ben je door het voorzitterschap verzekerd van een goed bestaan?**

“In het verleden werd je, nadat je praeses was geweest, bijvoorbeeld opgebeld door de ING die je een stageplaats aanbood. Dat is al lang niet meer zo. Je leert veel mensen kennen, dat is altijd goed. En je komt met veel verschillende mensen in aanraking. Ik heb er veel van geleerd.”

### **Hoe verhoudt de vereniging zich tot de stad?**

“Natuurlijk zijn er de contacten met de universiteit en de gemeente. Daarnaast proberen we meer en meer de verbinding aan te gaan. Een nieuwtje: na de inschrijving voor haring en wittebrood in september kunnen mensen voortaan aansluitend bij Minerva een biertje komen drinken en een haring eten. Rond Kerstmis is er een kerstdiner voor Leidenaren. En Minerva heeft in 2021 een lokale afdeling van Oma's Soep opgezet. Studenten bereiden soep met ouderen en brengen die vervolgens rond bij eenzame ouderen. Een kopje soep is natuurlijk lekker, maar vooral de aandacht is zeer welkom. Het Grachtenconcert is inmiddels een jaarlijks terugkerend evenement. Dit heeft Minerva tijdens het lustrum van 2019 voor het eerst georganiseerd. In juni van dit jaar participeerde Minerva samen met andere verenigingen in het evenement De Langste Tafel, een diner op de Hooglandse Kerkgracht met studenten en Leidenaren aan een tafel van 200 meter. Naast het gezellig samen eten, draait het hierbij vooral om het met elkaar in gesprek gaan.”

**Een paar jaar geleden deed de quaestor (penningmeester) van Minerva ook de financiën van PAL Leiden. Omdat Minerva elk jaar een nieuwe quaestor heeft en de overdracht nogal moeizaam was, zijn we daarvan afgestapt. Zoeken jullie op een andere manier verbinding met de wijk?**

“Te weinig! We hebben jaarlijks in juni een borrel voor alle Leidenaren en daar zijn wijkgenoten ook welkom, maar specifiek op de wijkgerichte activiteiten hebben we niet, nee. Dat is wel een aandachtspunt. Als ik hardop denk: zou het misschien een idee zijn om studenten hun burens te laten uitnodigen om met hen aan de borrel te gaan? Ik hou dit idee even vast.” •



DAAN YESILKAGIT, PRAESES MINERVA 2022-2023, FOTO VINCENT KOS



REINIER NUMAN, DE PRAESES COLLEGIUM 2023-2024 EN CARLA VAN DER POEL BEIDEN MET GEBROKEN VOET OP DE JAARLIJKE MINERVA-BORREL VOOR LEIDENAARS, FOTO ANGE-LIQUE ROMPELBERG



## LEIDS I

# DE KOELIEKERRK

door Hans Heestermans

*Soms zijn er woorden of uitdrukkingen die alleen maar in het Leids kunnen voorkomen en echt nergens anders, want ze verwijzen naar een straat, een gebouw, een persoon of iets anders dat alleen maar in Leiden te vinden is.*

Voorbeelden van echts Leidse taal zijn: 'moeders ideaal', 'n kind van Langezaal' en 'niks te maarre, de Maarre leg achter de Haarlemmerstraat en die is nog gedempt ook' (tegen een kind dat voortdurend "maar, eh" zegt). Daar kan ik aan toevoegen 'n standje Zurrlob', een uiterst merkwaardige houding van iemand, zo genoemd naar de bijzondere stand van enige etalagepoppen in de deftige modewinkel van de firma Zurloh. Maar er zijn er nog veel meer.

### Onze Lieve Vrouw Onbevlekt Ontvangen

Als je op het hoekje van de Lange Mare en de Haarlemmerstraat staat, met je rug naar de Stille Mare, dan zie je een kerk. Een waterstaatskerk: een van de kerken die tussen 1824 en 1875 onder toezicht, en soms ook naar ontwerp, van ingenieurs van Rijkswaterstaat werden gebouwd, vaak met financiële steun van de landelijke overheid. Die zijn over het algemeen niet mooi, maar deze kan er best mee door. Vooral omdat er boven het portaal in prachtige gouden letters staat geschreven: Hic Domus Dei est et Porta Coeli. Dat is Latijn voor: Dit is het Huis van God en de Poort naar (of van) de Hemel.

De Leidenaar heeft aan deze stichtelijke woorden waarschijnlijk geen boodschap gehad, maar hij heeft ze wel gelezen. Hij noemt deze kerk namelijk naar het laatste woord van deze portaal spreuk en met zijn eigen vrijmoedige interpretatie van de juiste uitspraak ervan: *de koeliekerrk*.



Officieel heet de koeliekerrk *Onze Lieve Vrouw Onbevlekt Ontvangen* en iets minder officieel de Hartebrugkerk. Ook die naam heeft zijn sporen nagelaten in het Leids. Jaren geleden hoorde ik een Leidse vroedvrouw tegen een aanstaande moeder, die zich vreselijk veel zorgen maakte over de naderende bevalling, zeggen: "Je moet maarr denke dat de Harrtebrugkerk door de Maarsmansteeg moet en dat gaat 'n beetje stroef." •



## UITNODIGING WIJKBORREL



WIJKBORREL IN KAMERLINGH PARKTUIN & CAFÉ, FOTO: SONJA WAGEMANS

De eerder aangekondigde wijkborrel zal plaatsvinden:

- op zaterdag 9 september vanaf 16.00 uur
- Kamerlingh Parktuin & Café, Doezastraat 2b

Alle bewoners van de Pieters- en Academiewijk en Levendaal-West zijn bij deze uitgenodigd om onder het genot van een hapje en een drankje kennis te maken met elkaar en met de wijkvereniging.

Het bestuur van PAL Leiden hoopt op een grote opkomst.

## PAL VOOR DE WIJK

Word lid van PAL Leiden voor maar 10 euro per jaar en ondersteun ons, zodat onder meer deze krant gemaakt kan worden.

Een groep enthousiaste vrijwilligers zorgt voor de samenstelling en de bezorging, maar de drukkosten komen voor rekening van de wijkvereniging. Uw lidmaatschap helpt enorm om de krant te laten voortbestaan en de vereniging bij het werk voor de wijk te steunen.



Steun ons en ga naar onze website om u als lid aan te melden (of nog makkelijker, scan de QR code): [www.palleiden.nl/de-vereniging/lid-woorden](http://www.palleiden.nl/de-vereniging/lid-woorden)

## MEEPRATEN OVER DE AUTOLUWE BINNENSTAD?



Wat kan de autoluwe binnenstad voor gevolgen hebben voor de wijk en dus ook voor u?

Al lang wordt gesproken over de autoluwe binnenstad. Maar wat houdt dit eigenlijk precies in?

- Duidelijk is dat er veranderingen gaan komen die verkeersbewegingen in straten of delen van onze wijk zullen beïnvloeden.
- Ook wordt eraan gewerkt om in de binnenstad een emissie-vrije zone voor vracht-, bestel- en aannemersverkeer in te stellen.
- Op termijn gaan er parkeerplaatsen verdwijnen, tenminste als afnemende parkeerdruk dat toelaat.
- Er zijn plannen in ontwikkeling voor de zogenoemde Binnenvestroute (Rapenburg, Oude Vest en Herengracht.) Op termijn zouden volgens die plannen op de gehele route alle parkeerplaatsen moeten verdwijnen, met de hoogste prioriteit het parkeervrij maken van het Rapenburg.

Wilt u hierover meepraten? Meld u dan aan op [www.palleiden.nl/contact](http://www.palleiden.nl/contact), vul uw naam en e-mailadres in en vermeldt als onderwerp: 'autoluwe binnenstad' Meer is niet nodig, wij zullen u zo snel mogelijk benaderen.

## OPRICHTING WERFPARKVRIENDEN

Het bestuur juicht de oprichting van de Werfparkvrienden van harte toe. Het is niet alleen een nieuwe naam voor de tot nog toe bestaande werkgroep van onze vereniging, het is vooral een poging om een bredere groep wijkbewoners te betrekken bij het park, bewoners die zich willen inzetten voor het wel en wee ervan en een club parkvrienden die de handen uit de mouwen wil steken bij het onderhoud in samenwerking met de gemeente. En van het park geniet.

ars aemula naturae  
ruimte voor beeldende  
**ARS** kunst

Een van de oudste broedplaatsen in Nederland. Opgericht in 1694 en nog steeds een kunstenaarsvereniging waar kunstenaars het culturele leven van Leiden mede vormgeven.

[www.ARSAEMULA.NL](http://www.arsaemula.nl)

Cursussen, exposities en online kunstwinkel!

Pieterskerkgracht 9a  
2311 SZ Leiden

071-5140784  
info@arsaemula.nl

VOORAF EN TOEG

EET- DRINK- EN KUNSTLOKAAL



Botermarkt 8  
2311 EM Leiden  
071 512 66 33  
voorafentoe.nl



Ontbijt, lunch en diner.  
Breakfast, lunch and dinner.



Elders in deze krant wordt de renovatie van het park geschetst. In afwachting van het resultaat zullen de initiatiefnemers van de Werfparkvrienden, Huub Frencken, Eduard Groen en Adri Klaassen, informatie verspreiden en de werkgroep op poten zetten. De eerste resultaten worden gepresenteerd op de wijkborrel van 9 september.

Aarzel niet, meld u nu al aan als Werfparkvriend bij [info@palleiden.nl](mailto:info@palleiden.nl).

## PLATFORM LEIDSE PARKEN

**PAL Leiden is onlangs lid geworden van het Platform Leidse Parken (PLP).** Dit platform is in 2022 als burge-initiatief opgericht door inwoners die zich zorgen maken over ontwikkelingen in de Leidse parken, zoals achterstallig onderhoud, niet goed verlopende parkrenovaties, schade door evenementen en zich wijzigende gebruiksfuncties

Het PLP stelt zich ten doel de gezamenlijke belangen van parken te behartigen en de (veranderende) kwaliteit goed in beeld te brengen en te waarborgen. Circa 30 parken zijn lid van het platform, hetzij via een vereniging of stichting van Vrienden, hetzij via de buurt- of wijkvereniging.

Twee leden van de PAL-werkgroep ‘Werfparkvrienden’, Huub Frencken en Eduard Groen, zullen onze wijkvereniging in het platform vertegenwoordigen.

Zie ook de Stichting Ideewinkel:  
[www.ideewinkel.nl/platform-leidse-parken](http://www.ideewinkel.nl/platform-leidse-parken)

## PAL NIEUWSBRIEF

**Wilt u meer weten over de activiteiten van het bestuur en de werkgroepen? Meld u dan voor onze nieuwsbrief.** Elke maand stuurt PAL per email de Nieuwsbrief rond aan leden en belangstellenden. Met het laatste nieuws uit de wijk, de vereniging, alsook de gemeentelijke plannen. Ook niet-leden kunnen zich aanmelden. Vul uw gegevens in en de rest gaat vanzelf: [www.palleiden.nl/aan\\_afmelden](http://www.palleiden.nl/aan_afmelden).

## INGEZONDEN VRAAG

### BIJZONDERE WC POTTEN

In de Hart van de Stadkrant 165 beschreef bouwhistoricus Edwin Orsel in zijn rubriek Vondst van de wijk de bijzondere wc-pot van Rapenburg 83, waarop een fles staat afgebeeld met een driecijferig telefoonnummer. De pot moet in het begin van de 20ste eeuw zijn geplaatst door wijkbewoner Jac. Fles, die met dat opschrift reclame maakte voor zijn bedrijf in sanitaire voorzieningen. De pot is een uitvloeisel van de hygiënische verbeteringen als stromend water en aansluiting op het riool, die rond 1908 in Leiden mogelijk werden met de bouw van de watertoren op de Hoge Rijndijk.

Als reactie op deze vondst stuurde een bewoner van de Langebrug ons voor de Hart van de Stadkrant 168 een soortgelijke wc-pot met zowel de naam van de Engelse fabrikant Pescadas erop als die van Jac. Fles en onlangs stuurde een bewoner van de Jan van Houtkade ons de bijzondere pot die hij in zijn huis heeft staan.

#### Reflecteren en regenereren

Ieder mens heeft wel ergens een plek in huis waar onbekommerd en ongestoord gereflecteerd kan worden op het bestaan. Ik mailde de redactie welk plekje in mijn huis op de Jan van Houtkade 10/10A, volgens het kadaster daterend van 1850, mij die mogelijkheid biedt: het kleinste kamertje, met de sfeer van vroeger. Op de wc-pot staat Rijnstroom, maar op internet is over de fabrikant niets te vinden. Misschien niet verwonderlijk, want het betreft hier een heel oude pot. Fraai vormgegeven en op een al even fraaie tegelvloer geplaatst. Het blijkt (uit mijn onderzoek) een zogenaamd Indisch toilet te zijn, vermoedelijk aangebracht indertijd door Nederlandse Indiëgangers of een Indonesische familie. Die waren gewend om na een grote boodschap het achterwerk (cebok) af te spoelen met water uit een glazen of plastic fles (botol). Dat was hygiënischer dan alleen afvegen en bespaarde ook toilet papier. Met deze bijzondere wc-pot wordt dat gedoe met flessen water vermeden. Want in het ronde metalen plaatje boven de naam Rijnstroom zit een minuscuul klein gaatje waaruit via een aparte leiding met kraantje (niet zichtbaar op de foto) een krachtige, opwaartse waterstraal geproduceerd kan worden. Daarna handen wassen. We spreken hier dus van een toenmalig *state of the art* alternatief voor het aloude “te cebok”.



Ik wil wel benadrukken, dat ik het Hollandse toiletgebruik in ere houd en ook dat de brede rand van de al even oude houten zitting het verpozen comfortabel en genoeglijk maakt. Kom daar vandaag de dag maar eens om! Ik ben benieuwd of dit een unicum is of dat ook anderen een Indische toilet pot in huis hebben of daar meer over weten.

Groet van wijkbewoner Fred Uit den Bogaard  
Jan van Houtkade 10/10A

# Beniràs

BAR & KITCHEN

Sfeerrijk, gezellig en smaakvol  
Mediterraanse shared dining  
Google's nummer 1 in Leiden!

Papengracht 6a, Leiden  
071 2077827, [beniras.nl](http://beniras.nl)  
IG: [benirasleiden](#)

## IN MEMORIAM

# FRANK MULDER (1945-2023)

door Marjolijn Pouw

Op 10 mei stierf onverwachts in zijn geliefde Griekenland architect Frank Mulder. In 1970 kwam hij op de Langebrug wonen, vanaf dat moment tot aan zijn dood was hij nauw bij onze wijk betrokken. Sinds de oprichting van de wijkvereniging was hij daar lid van. Hij protesteerde onder meer tegen de plannen uit de jaren zeventig om de Lamenschans via het Kort Levendaal door te trekken over het Steenschuur en de Langebrug naar Molen de Valk. Het Kort Levendaal werd ervoor gedempt, maar gelukkig was Leiden te arm om het hele plan uit te voeren, anders zou de Breestraatkant van de Langebrug in zijn geheel zijn gesloopt en had er een snelweg door de Pieterswijk gelopen.

Met zijn architectenbureau 'Mulder Van Tussenbroek Leiden' ontwierp Frank het Hof van Zurloh, dat momenteel in het blok Breestraat – Mosterdsteeg – Botermarkt – Choorlammersteeg wordt gebouwd. Hij maakte verder deel uit van de werkgroep sixpack (de naam duidt op de zes wijkbewoners en ondernemers in de groep), die zich gesteund door verkeerskundig adviesbureau Coffeng Goudappel Leiden (nu Goudappel geheten), over de verkeerscirculatie in de Pieterswijk boog. "Een wat baldadig, maar hecht klasje", zoals oud-bestuurslid van PAL Adri Klaassen de groep bestempelt. Met hem wisselde Frank tot op het laatst vrolijke mails uit over wat er in de Pieterswijk speelde, zoals de horecaplannen voor Langebrug 12a en de afsluiting van de Langebrug voor doorgaand verkeer.

Ook al was hij geboren in Alphen aan den Rijn, Frank was verknoopt met onze wijk. De familie Mulder woont al heel lang in Leiden. Zijn grootvader kocht vóór de Tweede Wereldoorlog de uit 1793 daterende muziekhandel in de Breestraat van de dames Peltenburg en noemde deze 'Peltenburg vanaf 1793'. In 1957 nam Franks vader de winkel over die, tot de sluiting in 1993, een begrip was op muziekgebied, met een grote collectie grammofoonplaten en een werkplaats om de steeds belangrijker wordende apparatuur op te knappen. Er waren ook een pianostemmer en een piano-politoeder aan het bedrijf verbonden.

De reparatiewerkplaats lag achter de winkel in de Breestraat en liep door tot aan de Langebrug. In 1973 kocht Frank hem van de familie, met de woningen erboven

op de Langebrug. Hij restaureerde de nummers 28 en 30 en het huis ernaast, dat met die opdracht aan vrienden was verkocht. De Langebrug werd toen nog beschouwd als een achterbuurt, waar veel studenten woonden en 'echte Leienaars', onder wie de uitbater van een heuse Kattenbakcentrale die met zijn bakfiets de huizen van nette mensen langs ging om de kattenbakken te verschoneren.

Op de Langebrug begon Frank met een eenmanszaak aan huis. Hij deed restauraties van binnenstadpanden, maar bijvoorbeeld ook het ontwerp voor de appartementen boven de toenmalige ALDI aan het Garenmarktplein, waar nu Zam Zam is gevestigd. Daarnaast gaf hij jarenlang les aan de Koninklijke Academie voor Beeldende Kunst in Den Haag in het vak interieur en zat hij in vele Welstands- en Monumentencommissies, zoals de Welstandscommissie van Zandvoort. Hij gaf bewoners de raad om goed op bestemmingsplannen te letten. Vanwege de ontwikkelingen worden die om de tien jaar aangepast. Ze worden dan ter visie gelegd en dat is het moment om te reageren, aldus Frank, want als een bestemmingsplan eenmaal is aangenomen, heb je de boot gemist.



ARCHITECT FRANK MULDER IN ZIJN KANTOOR, FOTO CHARLOTTE BOSCHMA

Frank is niet met werken gestopt, ook al was hij met pensioen. In een interview met Charlotte Boschma in de Hart van de Stadkrant van april 2015 (nr. 143) verklaarde hij: "Ik werk nog iedere dag en heb nog veel ideeën, bijvoorbeeld over het plein bij het Stadhuis, het Trouwstraatje naar de Koornbrug en ook de Garenmarkt. Over dat soort dingen loop ik dan te denken wanneer ik met de hond wandel in de stad." •

## Hengelsporthuis Henk Teunissen

KOREVAARSTRAAT 37  
2311 JT LEIDEN  
071-51 22 053

[www.hengelsporthuisHenkteunissen.nl](http://www.hengelsporthuisHenkteunissen.nl)  
[info@hengelsporthuisHenkteunissen.nl](mailto:info@hengelsporthuisHenkteunissen.nl)

AL 85 JAAR DE SPECIALIST VOOR DE HENGELSPORTER



## BURGERSDIJK & NIERMANS

Veilinghuis voor taxaties en het veilen van boeken, prenten en manuscripten. Wij veilen 2x per jaar: in mei en november. Inbreng mogelijk van maandag t/m vrijdag van 9-17 uur. Ook taxatie/afpraak op locatie is mogelijk.



[auctions@b-n.nl](mailto:auctions@b-n.nl) – [www.b-n.nl](http://www.b-n.nl) – 071-5121067  
Nieuwsteeg | 2311 RW Leiden



## AFRIKANIST

## THILO SCHADEBERG

IN GESPREK MET ZIJN VROEGERE BUURVROUW

CAROLINE HAN

door Marjolijn Pouw



*De in 1942 in Dresden geboren Afrikanist Thilo Schadeberg kwam in 1974 met zijn echtgenote Karin in Kloksteeg nr. 5 wonen. Later verhuisde hij naar nr. 19, een voormalig restaurant. Voor hij zich in Leiden vestigde studeerde hij Afrikaanse talen in Oost-Berlijn. Na een korte escapade naar Londen in 1961 keerde hij niet meer terug naar de DDR, omdat het daar te gevaarlijk voor hem was geworden. Hij vervolgde zijn studie*

*aan de Universiteit in Hamburg, daarna in Dar es Salaam en keerde weer terug naar Hamburg om vervolgens te promoveren in Marburg. Hoe kwam hij in Leiden terecht? Hij laat zich bevragen door zijn vroegere buurvrouw, Caroline Han.*

Toen Thilo en Karin Schadeberg in 1974 de woning Kloksteeg nr. 5 betrokken, was het nog een armoedig straatje vol onbewoonbaar verklaarde woningen en een kolenboer. Als nette academicus ging je er niet gauw wonen. Caroline Han woonde er al wel. In 1990 verhuisde het echtpaar naar Kloksteeg nr. 19. Thilo kocht het pand van de erfgenamen van de oorspronkelijk in Luxemburg geboren eigenares Anne Maria Hoffmann (1899-1989), in de volksmond Madame, die er jarenlang de Auberge Française runde. Vóór Thilo erin trok liet hij het pand grondig opknappen door architect Taco Mulder.

**Caroline Han:** *Hoe kwamen jullie eigenlijk in Leiden terecht?*

**Thilo Schadeberg:** “Ik heb Afrikaanse talen gestudeerd aan de Humboldtuniversiteit in Oost-Berlijn en de Universiteit Hamburg. Ik wilde promoveren, maar dat ging in Hamburg niet en toen ben ik naar de Philippsuniversiteit in Marburg gegaan, waar je een specialisme Oost-Afrikaanse talen had. Ik promoveerde op een proefschrift over het Kinga, een van de vele Bantoetalen van Tanzania. De Universiteit in Marburg had een externe beoordeling van mijn proefschrift gevraagd aan de Leidse Afrikanist Jan Voorhoeve (1923-1983). Die had onder meer naam gemaakt met de bestudering van Creoliseringsverschijnselen in het Sranantongo, de Creolentaal van Suriname. Hij nodigde me uit voor een gesprek en daarvoor moest ik natuurlijk naar Leiden. Ik reed er heen in de auto van wijlen mijn echtgenote Karin, toen nog mijn vriendin, en kwam de stad binnen via de Hoge Rijndijk. Op de splitsing met het Levendaal en de Plantage zag ik een bord *Fietsers centrum*

staan en dus reed ik rechtdoor de Hoge Woerd op, waar je van die kant ook toen al niet met de auto in mocht. Gelukkig zijn er geen doden gevallen. Na het gesprek vroeg Voorhoeve me of ik ook Swahili kon onderwijzen. Ik zei meteen ja en binnen één etmaal was de zaak geregeld.”

**Een in Dresden geboren Oost-Duitser die Afrikaanse talen gaat studeren, hoe zit dat?**

“Vóór mijn studie had ik geen band met Afrika. Ik denk dat ik tot aan mijn eerste Swahili-college in 1960 nog nooit met een Afrikaan aan tafel had gezeten. Ik heb geen heerdom gehad die me op het spoor heeft gezet van de Afrikaanse talen, mijn vader was dominee. In de DDR had je daarmee een dubbele handicap, want je was geen Arbeiter- of Bauernkind en dan had je in het arbeidersparadijs geen voorrang. Ik wilde geen taal studeren, waarmee ik alleen maar een politiek correcte leraar kon worden. Dan maar antropologie dacht ik, maar toen wees iemand me op de Afrikaanse talen. Dat leek me wel wat, want dan zou ik nooit voor de klas komen. Ik mocht me zowaar inschrijven.”

**Van de DDR (Deutsche Demokratische Republik) naar de BRD (Bundesrepublik Deutschland)?**

“In de zomer 1961 wilde ik als student een reis maken door West-Europa. Dat was wel illegaal, maar je kon toen nog vrij gemakkelijk van Oost- naar West-Berlijn reizen – de Berlijnse muur bestond nog niet. Eenmaal in West-Berlijn kon je dan met de Pan Am doorreizen naar West-Duitsland. De Amerikanen en de West-Duitsers vonden dat prima. Terug naar Oost-Duitsland ging ook nog wel, via dezelfde weg als je was gekomen.

Van Berlijn vloog ik naar Hannover en vandaar naar Londen. In de krant las ik dat dwars door Berlijn een muur werd gebouwd die Oost van West moest scheiden. Ik wilde terug naar mijn familie, maar op advies van vrienden bleef ik in West-Berlijn; de DDR was te onveilig voor me geworden. Ik ben naar het centrum voor vluchtelingen gegaan en heb daar een studiebeurs aangevraagd. Die kreeg ik gelukkig al gauw, want beurzen waren ruim voorhanden voor jongeren die om politieke redenen naar het westen uitgeweken waren. Toen ben ik naar Hamburg gegaan, waar ik mijn studie van de Afrikaanse taalkunde voortzette. Na één jaar ging ik naar de universiteit in Dar es Salaam om weer een jaar later naar Hamburg terug te keren. Vandaar trok ik naar Marburg voor mijn promotie bij dezelfde hoogleraar als bij wie ik in 1960 mijn studie was begonnen. Alles bij elkaar heb ik er twaalf jaar over gedaan.”

**Karin en jij zijn Nederlander geworden. Was het moeilijk om aan een paspoort te komen?**

“Ach ja, paspoorten. Als vluchteling uit de DDR kon je zonder meer een paspoort van de Bondsrepubliek Duitsland krijgen. Karin was West-Duitse, die had dus al een westers paspoort. Eenmaal in Nederland verloren wij ons stemrecht in de BRD, want om te kunnen stemmen moest je ook ingezetene van dat land zijn – het had allemaal te maken met de ingewikkelde staatsrechtelijke situatie van de twee Duitse staten na de tweede wereldoorlog. Maar Karin en ik wilden ook politiek meetellen en we zijn Nederlander geworden, met stemrecht en paspoort.

De inburgeringswet bestond toen nog niet: je moest als aspirant Nederlander voor de vreemdelingenpolitie en de rechter komen. Hadden die je in orde bevonden, dan werd je bij wet tot Nederlander verklaard. De beschikking werd gepubliceerd in de Staatscourant, waarvan je samen met andere gelukkigen een fotokopie kreeg toegestuurd. Bij de brief zat ook een foldertje met de tekst van het Wilhelmus en het portret van de koninklijke familie. De procedure duurde bij mij wat langer dan gebruikelijk. Ik vermoed dat de samenwerkende Nederlandse en West-Duitse inlichtingsdiensten moeite hadden met mijn Oost-Duitse herkomst. Maar het is ons gelukt.”

***Ben je de langstzittende bewoner van de steeg? Hoe zat het huis in elkaar toen jullie het kochten?***

“Wim Wang, even oud als ik, is twee huizen hier vandaan geboren en woont er nu weer. Wij kochten ons huis na het overlijden van Madame in 1990 van haar erven en hebben het meteen door Taco Mulder laten opknappen, want het was nogal uitgewoond. De schrijver Maarten Biesheuvel is toen nog komen binnenlopen. Hij had ooit iets op een van de muren van het restaurant gekrabbeld en dat mocht natuurlijk niet weg. Je moet weten dat het hier een soort Zweetkamertje was, vol spreuken en gezegden in allerlei talen over sterke drank die op de muren waren aangebracht door figuren die de Auberge ooit als gast hadden bezocht. Dat hebben we toch maar over laten schilderen. De mysterieuze muurschildering van Rein Dool boven de schoorsteenmantel hebben we wel laten zitten. Volgens mij zie je in het midden Madame met naast haar de twee kleindochters. (Madame had een zoon en twee kleindochters: een tweeling: Marie Louise en Marie Thérèse-red.) Rechts zitten twee figuren in militair uniform. Ze zouden studenten kunnen voorstellen van Pro Patria of andere Engelandvaarders. Als dat zo is, dan heeft Dool hiermee het verzetsverleden van Madame willen eren. Zij heeft in de bezettingstijd door de Duitsers gezochte personen in haar huis verborgen, en studenten uit het verzet konden bij haar aanschuiven op Klokksteeg nr. 1, waar zij toen nog haar restaurant had.”

***Hoe is het om in zo'n beroemd oud huis in de Pieterswijk te wonen?***

“Het is een bijzonder huis. Een Australiër die bij Madame woonde heeft er een wonderlijke tekening van gemaakt,

waarin hij het huis en het achterhuis heeft opengeklapt met de gevels en de verdiepingen in één plat vlak, een soort Escherprent. Op de begane grond zie je Madame met haar hondjes Pieter en Gilot en de parkieten. Je ziet ook de muizen die op het vogelvoer af komen en enkele van de dertien katten die daar weer op loeren, verder zie je de trappetjes naar boven en naar zolder en alle uitbouwen. Het is niet erg overzichtelijk, maar wel heel leuk.”

“Toen Madame ouder en ouder werd, heeft de buurt heel goed voor haar gezorgd. Ze deden de boodschappen voor haar en regelden praktische zaken als met de honden naar de dierenarts gaan. Ze was heel goed in het geven van opdrachten, die nauwgezet moesten worden uitgevoerd. Je haalde het niet in je hoofd om er wat van te zeggen. Tot op het laatst werd ze bij alle buurtactiviteiten betrokken en ze stond dan gezellig buiten, tot het niet langer ging. Het was een genoeglijk buurtje waar alle talen van de wereld werden gesproken, tot Hausa aan toe – ook een Afrikaanse taal.”

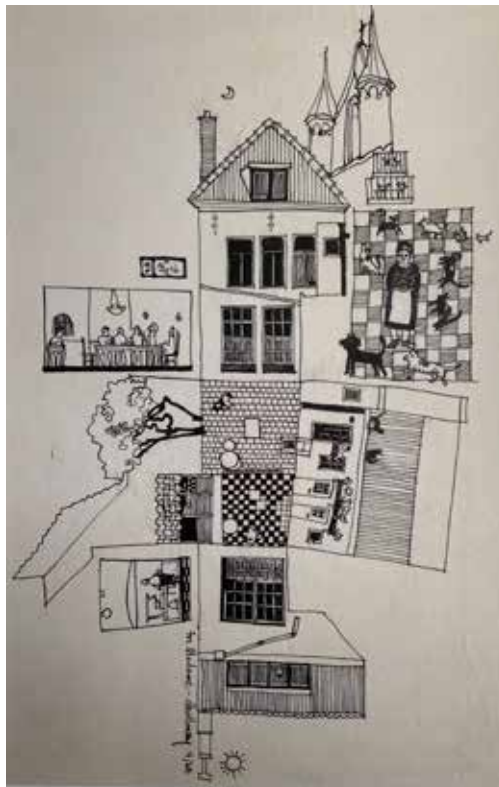
***De geschiedenis van het huis is moeilijk te reconstrueren?***

“Je kan moeilijk zeggen hoe oud het huis is, maar het perceel is vast al meer dan acht eeuwen bebouwd. De gevels, de plafonds, de dakstoel, de trappen en de kozijnen: alles werd in de loop der tijden verbouwd of veranderd. Na de kruitramp van 1807 werden niet alleen de vensters aan de voorkant vervangen – het zijn vensters met T-kozijnen en ronde bovenhoeken die ook wel ‘Franse kozijnen’ worden genoemd – er werd ook een heel tweede huis tegen de achterkant van het voorhuis aan gebouwd. Maar vele andere verbouwingen zijn niet meer na te gaan. Ik weet ook nog dat er onder het huis een kruip kelder zat die Madame heeft laten volstorten met puin. Ze heeft de vloer vervolgens laten betegelen met de oude, geglazuurde vloertegels die er nu nog liggen. Je zag ze ook in boerderijen

in de omgeving van Leiden. Ik vind het een mooie vloer en laat het maar zo. Het is een eer voor me om op deze mooie historische plek te wonen en ik hoop dat het nog lang zo mag blijven.” •



DE MUURSCHILDERING VAN REIN DOOL



DE TEKENING VAN DE AUSTRALIËR FOTO'S THILO SCHADEBERG





## ONDERNEMEN

# HET CIRCULAIR WARENHUIS

door Charlotte Boschma

### Coördinator Martijn Perquin praat met Charlotte Boschma

*Wat is er beter dan van afgedankte spullen nieuwe spullen te maken? Hergebruik van materiaal is actueel en belangrijk. Er zijn vele initiatieven waarbij dit gebeurt. Een daarvan in Leiden is het Circulair Warenhuis aan de Nachtegaallaan. Het Circulair Warenhuis is een onderdeel van de Leidse Kringloopwinkel Het Warenhuis. In een houtwerkplaats, een keramiek- en glaswerkplaats en een textielwerkplaats worden van oud materiaal nieuwe producten gemaakt. Verrassend mooi en van hoge kwaliteit.*



Martijn Perquin is de coördinator. Een jaar of drie geleden heeft hij de werkplaats opgezet. Hij legt uit hoe het werkt: “Kringloopwinkel Het Warenhuis weigert niets wat mensen inleveren. Ook niet als het beschadigd is, of incompleet of totaal uit de mode en dus onverkoopbaar. Dat soort dingen werd vroeger weggegooid, tegenwoordig wordt er gekeken of er nog iets mee gedaan kan worden. Als ik als voorbeeld het hout neem: de medewerkers van de Kringloop maken een selectie van onverkoopbaar, maar wel bruikbaar hout. Ze kijken of het massief hout is, of spaanplaat of mdf (medium density fibreboard). Spaanplaat en mdf worden niet hergebruikt, omdat er giftige stoffen vrij kunnen komen bij de verwerking. Het massief hout komt één keer in de week naar ons. Wij maken allerlei objecten, zoals meubels en kistjes. Onze specialiteit is wat we de circulaire mix noemen: allerlei soorten hout, donker en licht door elkaar heen, wat een speels effect geeft, maar dan wel strak en mooi afgewerkt.”

### Doelstellingen en werknemers

*Het Circulair Warenhuis heeft drie doelstellingen: ten eerste duurzaamheid promoten en laten zien wat er mogelijk is met afgedankt materiaal. De tweede doelstelling is sociale werkgelegenheid bieden in de regio Leiden, de derde afvalstromen verwaarden als nieuwe grondstoffen.*

Het team bestaat naast Martijn uit één vaste kracht, een aantal werknemers met afstand tot de arbeidsmarkt, vrijwilligers en stagiairs. Er werken zo'n zeven mensen per dag in de werkplaats, in wisselende samenstelling.

Martijn: “We hebben leerplekken voor mensen die moeilijk aan de bak komen. We bieden een beschermde werkplek waar ze kunnen doorgroeien naar een volgende stap. Onze werknemers komen via reïntegratieprojecten van de gemeente, vanuit inburgeringstrajecten, vanuit de GGZ op zoek naar dagbesteding of met een taakstraf vanuit de reclassering. Een heel divers geheel. Het zijn doelgroepen waar je niet alle grip op hebt. Sommige mensen hebben een flinke rugzak en zijn daardoor vaak afwezig of ziek. Dat maakt het moeilijk deze mensen op te leiden. Dat is soms lastig, maar hier werken is vooral leuk. Het belangrijkste is dat we een fijne plek hebben met elkaar waar we mooie dingen maken. Waar mensen zich veilig voelen. Er werken bij ons ook vrijwilligers. Verder zijn we een erkend leerbedrijf. We hebben iedere dag wel een stagiair. Zij komen van het hout- of meubileringcollege uit Amsterdam of Rotterdam. Dat kost veel tijd maar ze zorgen ook voor een frisse blik en vakmanschap. Heel belangrijk voor de kwaliteit die we leveren.

### Klanten en projecten

Het Circulair Warenhuis werkt in opdracht van bedrijven en particulieren. Martijn maakt het ontwerp samen met de klant. Vaste werknemer Tarq Noyon, opgeleid meubelmaker, weet vervolgens wat er kan en hoe het moet. Martijn: “We hebben leestafels en prentenboekenbakken gemaakt voor BplusC. Voor de Hortus maakten we een groot looprad dat gebruikt is bij de Midzomernacht. We werken ook voor de Lakenhal. En we maken dingen voor particulieren, bijvoorbeeld kasten en tafels. Mensen kunnen een afspraak maken of langskomen op de Nachtegaallaan. Onze prijzen zijn redelijk. Het is niet heel duur, maar we hebben ook geen Ikea-prijzen want er gaat heel veel tijd en werk in zitten. Verder geven we workshops, bijvoorbeeld voor een vrijgezellenfeest. En we organiseren samen met Mix Clubs een kunstproject voor kinderen uit achterstandswijken, waarbij kinderen een kunstexpositie opzetten en zo ondernemerschap leren.”

### Gemeente Leiden

In de werkplaats staat een stellingkast vol witte, matglanzende bekers in allerlei soorten en maten. Heel mooi. Hierover zegt Martijn: “Dit hebben we voor de gemeente gemaakt. De gemeente Leiden wil circulair worden, en daarin



werken we samen. De Kringloopwinkel krijgt honderden mokken binnen, met allerlei afbeeldingen erop, bijvoorbeeld met een dronken laaf of roze bloemetjes. Die worden nauwelijks verkocht. Wij zandstralen de glazuurlaag eraf, en leveren de gemeente deze witte, gladde, afwasbare mokken terug, ze zijn allemaal anders maar toch met een uniform uiterlijk. We gaan de gemeente zo 2500 mokken leveren. Het is ontworpen door Max Lipsey uit Eindhoven die zich bezighoudt met de afvalstromen van keramiek. Het is een simpel maar mooi en hoogwaardig designproduct.”



MARTIJN PERQUIN IN HET LOOPRAD VOOR MIDZOMERNACHT IN DE HORTUS. FOTO CHARLOTTE BOSCHMA

### Circulaire hub

Op hetzelfde terrein bevindt zich ook de houtwerkplaats van de DZB, het re-integratiebedrijf van de gemeente Leiden. Martijn: “In deze houtwerkplaats is men ook bezig met circulair werken, maar op industriële schaal. Zij halen sloophout en constructiehout uit gebouwen, om vervolgens de spijkers en het beton te verwijderen en dan weer nieuwe draagbalken te maken die terug de bouw ingaan. Dat is iets anders dan wat wij doen en daarom kunnen we prima naast elkaar bestaan en zelfs samenwerken. Het is hier een inspirerende omgeving, want op dit terrein bevindt zich ook de kweekkas van Gemiva, waar mensen met een geestelijke beperking werken. Verderop is een ecotuin voor mensen die langdurig uit het arbeidsproces zijn geweest en weer willen herintreden en naast ons zit architectenbureau, PTSA, speciaal gericht op circulair bouwen. Zij hebben het eerste gebouw gemaakt dat *Paris proof* was: het voldeed aan het klimaatakkoord van Parijs. We sparren veel met elkaar. We willen hier gezamenlijk een circulaire hub maken, met nog meer werkruimte voor sociale duurzame start ups en bedrijfjes. Dat is mijn droom.”

Zie ook: [www.circulairwarenhuis.nl](http://www.circulairwarenhuis.nl) •





ACTIE  
2 GRATIS  
PROEFLESSEN  
P.P.

**TACOYO Body & mind conditietraining op muziek**  
Gymzaal Da Vinci College Lammenschans, Leiden  
Er is een voor- en najaarsseizoen

ledere  
Maandagavond.  
Starttijden:  
17:00, 18:15, 19:30  
en 20:45 uur

Starten  
kan op elk  
moment!

Viktor Verwoerd: 06-41549731, [vverwoerd@tacoyo.nl](mailto:vverwoerd@tacoyo.nl)  
KIJK OP [WWW.TACOYO.NL](http://WWW.TACOYO.NL)

## STADSONTWIKKELING

# CENTRUMMANAGER

## GIJS HOLLA

door Marjolijn Pouw

*“Na een paar weken als student in Leiden wist ik al dat het hier veel leuker was dan in mijn geboorteplaats Venlo.” Krap 30 jaar later is Gijs Holla onze centrummanager. Hij huist in een mooi, koel kantoor boven de VVV op de Stationsweg. Een van de muren is geheel beplakt met een zwart-wit lucht-aanzicht van de binnenstad. Een kleurige presentatie toont het plan om de Haarlemmerstraat aan de kant van de haven aantrekkelijker te maken door nieuwe bestrating en een rij bomen. “Het is samen met de bewoners en ondernemers gemaakt”, zegt Holla enthousiast. Hij is er trots op.*



GIJS HOLLA, FOTO JELTE LIEMBURG

Centrummanagement Leiden (CML) behartigt de belangen van de ondernemers in de binnenstad. Met de ondernemersverenigingen en stadspartners wil de organisatie een aantrekkelijk vestigingsklimaat bewerkstelligen in een gebied waar je ook nog eens graag wil wonen. De binnenstad is niet alleen de ‘huiskamer’ van Leiden, maar van de hele regio, vindt Holla. Dat gaat niet zonder een goed ondernemersklimaat en een goede belevingswaarde van de stad.

### Van de politiek naar het centrummanagement

Holla: “Ik ben geboren en getogen in Venlo. Na de middelbare school ging ik in Leiden bestuurskunde studeren, maar stapte al gauw over op politicologie. Bestuurskunde was me te zeer gericht op organisatie en management, bij politicologie komen ook de ideeën achter het bestuurlijk-politieke bestel aan bod. Ik had verwacht na mijn studie weer terug te gaan naar Venlo, maar na een paar weken Leiden wist ik zeker dat het hier veel leuker was. En dus ben ik gebleven. Er is hier meer te doen. Vanaf het begin heb ik in de binnenstad gewoond, eerst als student in de Pelikaanhof, na mijn studententijd in de Nieuwsteeg en nu in de Kolffmakersteeg. Van de wijkvereniging ben ik al een tijdje lid. Ik heb geboft dat ik van mijn passie steeds mijn werk heb kunnen maken, eerst als PvdA-woordvoerder verkeer en parkeren en later als fractievoorzitter. Als politicus heb ik dertien jaar lang mijn aandeel gehad in de discussie over de ontwikkeling van onze binnenstad. Het was een goede leerschool voor het werk dat ik nu doe. Toen ik een paar jaar terug van de vacature voor centrummanager hoorde, heb ik meteen gesolliciteerd. En ik werd aangenomen.



Ik was nog geen vier weken aan het werk of de coronapandemie brak uit. De stad ging helemaal op slot. Het was voor iedereen een moeilijke periode, vooral ook voor de ondernemers. Gelukkig heeft men zich toen over de volle breedte gerealiseerd hoe belangrijk een vitale binnenstad is. Je zou het als een gunstige bijkomstigheid kunnen zien dat de pandemie daar zo de aandacht op vestigde.”

### Hoofdpijdossier Aalmarkt

“Twintig jaar geleden had Leiden een nogal versleten binnenstad. Er was weinig te doen en er was veel leegstand. Sindsdien is er veel veranderd. Bewoners, gemeente, ondernemers en organisaties als Stichting Stadspartners hebben gezamenlijk voor een omslag gezorgd. Er is sprake van enorme vooruitgang. Helaas is dat niet overal even goed gelopen. Neem de Aalmarkt. Met de winkels langs de Rijn gaat het goed, maar die in de Catharinasteeg kwijnen weg. De pech is dat eerst V&D uit het gebied verdween en daarna de opvolger Hudson's Bay failliet ging, gevolgd door kledingwinkel Vio Mio en het bijbehorende restaurant Moscow at Sea in het oude LVC-pand. De plannen om er BplusC (de openbare bibliotheek MP) te vestigen zijn op niets uitgelopen, maar leegstand is nooit goed voor een buurt. De naam is weg en winkelend publiek laat zo'n buurt links liggen. Er moet daar een hoop gebeuren om het weer aantrekkelijk te maken voor bedrijven.

Centrummanagement heeft de gemeente benaderd om er samen de schouders onder te zetten. De gemeente heeft die handschoen opgepakt en we zijn aan de slag gegaan. Er zijn heel creatieve bewoners en ondernemers bij betrokken die superleuke ideeën hebben om van de Catharinasteeg alsnog een echt aantrekkelijke voetgangerssteeg te maken. We willen meteen een aantal andere stegen aanpakken. Dat zijn maar al te vaak rommelstegen vol zwerffietsen, kapot glas, lege verpakkingen en peuken. Binnen afzienbare tijd zullen het Centrummanagement en de gemeente aangeven hoe we de Catharinasteeg aantrekkelijker willen maken en de panden weer vol hopen te krijgen met ondernemingen. Er zijn voorbeelden van steden waar een dergelijke aanpak goed is gelukt, neem Tilburg.”

### Fietschaos en vervuiling

“De Catharinasteeg is opgezet als voetgangerssteeg, maar als voetganger ben je er je leven niet zeker. Dat geldt voor meer voetgangersstegen, zoals de Pieterskerk-Choorsteeg die ook als fiets- en bromdoorgang gebruikt wordt. Handhaving kan daar een einde aan maken, maar handhaving daarop is een politieke keuze die in Leiden nog niet is gemaakt. Het resultaat is een gevaarlijke chaos. Je zou moeten kijken hoe het werkt als je echt gaat bekeuren en rondslingerende fietsen weghaalt. Dan moet je het stallen in de steeg wel verbieden en voor goede stallingen in de buurt zorgen.

Vervuiling is ook een groot probleem. De grofvuildienst, de vegers en de rapers doen goed werk – er is veel minder zwerfvuil dan vroeger – maar het is niet bij te benen zolang de mensen hun afval op straat blijven gooien en hun vuilniszakken naast de containers zetten. De dienst Stedelijk Beheer zou deels andere prioriteiten moeten stellen en bijvoorbeeld het straatmeubilair meer aandacht moeten

geven. Prullenbakken zijn smerig en overvol en zijn beplakt met stickers en posters. Verkeersborden staan schots en scheef. Bankjes zijn slecht onderhouden en veel straatlantaarntjes doen het niet. Je zult als gemeente keuzes moeten maken en mogelijk andere accenten moeten leggen. Nu gaat de aandacht uit naar acute zaken, maar smerig straatmeubilair trekt vuil aan en de irritatie neemt toe. Gelukkig gaat er gaat ook een hoop goed. De stad wordt groener, er komen steeds meer geveltuinen, bloembakken en boomspiegels bij met prachtige, inheemse planten. De wil om er wat moois van te maken is er, gelukkig ook bij de gemeente.”



### Participatie van stadspartners en bewoners

“De participatie van het bedrijfsleven is makkelijker te organiseren dan die van bewoners. Wijkverenigingen bestrijken een ruim gebied, maar bewoners zijn vaak vooral geïnteresseerd in hun directe omgeving. Het verenigingsbestuur vertegenwoordigt de bewoners, maar kent de problemen ter plekke meestal niet in detail en jonge mensen zijn al helemaal niet bij de wijkverenigingen betrokken. Ook daar moet je de discussie voeren over hoe je de betrokkenheid vergroot en een afspiegeling wordt van de hele binnenstad. Daar zou ik best tijd en energie in willen steken. Er zijn voorbeelden van betrokkenheid van alle groeperingen die tot een mooi resultaat hebben geleid, maar er zijn ook nog steeds veel gemiste kansen. Bewoners bepalen hun keuze voor de grote lijn door te stemmen en door lid te worden van de wijkvereniging. Maar de gemiddelde leeftijd van de actieve leden is hoog. Hoe kun je als wijkvereniging ook jonge bewoners bij de ontwikkelingen in je buurt betrekken? Het gaat verder dan zeggen dat er meer of minder te doen moet zijn. Werkgroepen die op initiatief van bewoners zijn opgezet gaan goed, maar dat houdt meestal op zodra het resultaat er ligt. Er zou een betere mix moeten komen. Ik wil ook die discussie als lid van de wijkvereniging nog wel eens aangaan.”

## Toekomst

“De binnenstad draait niet alleen om winkelen. We hebben een prachtig, historisch centrum met de universiteit, water, kunst, cultuur en vertier. Na corona leek er herstel te zijn, maar er is sprake van een nieuwe crisis door de inflatie, de hoge energiekosten en de noodzakelijke omslag naar duurzaamheid die veel geld gaat kosten. Dat geld moet er wel zijn. Hoe zorg je dat de binnenstad economisch gezond blijft? Ik maak me zorgen, er werken hier veel mensen. Leiden zou weer de échte kern van de regio moeten worden, waar je niet alleen naar toe gaat voor de speciale winkels, maar ook voor de musea en het cultuuraanbod. Om uit eten te gaan, naar de film, toneel, muziek of ander vertier te zoeken. Ook vertier waar de jeugd op af komt, al moeten het geen bierfietsen zijn of andere Amsterdamse toestanden. Daar heb je een goede bereikbaarheid voor nodig met het openbaar vervoer, de fiets of de auto, een ruim en gevarieerd cultuuraanbod en een aantrekkelijke, verzorgde en groene binnenstad met veel bomen want de klimaatverandering geeft veel hittestress.”

“We doen er alles aan om de leegstand van winkels tegen te gaan. We hebben iemand in dienst die zich speciaal daarmee bezighoudt. Die bespreekt met de eigenaar van het pand of er tijdelijk een bedrijf in kan, of dat er iets met de etalage is te doen: pop ups of stickers bijvoorbeeld, en hoe je nieuwe huurders kunt vinden. Ze benadert ook winkels die nog geen vestiging in Leiden hebben, daarnaast denkt ze erover mee hoe je het vestigingsklimaat aantrekkelijker kan maken. Voorlopig zijn we nog niet uitgepraat.” •

## COLUMN ED MOL - OPINIE

### DE HEILIGE CATHARINA

De Heilige Catharina van Alexandrië stierf de marteldood na een leven vol beproevingen, en die zijn nog steeds niet over. Wat een beproeving is het om door de Catharinasteeg lopen, deze ziellose, grauwe en versteende racebaan voor fietsers en scooters. En wat raar hè, dat voetgangers en winkelend publiek er het liefst wegblijven.

Over het leven van Catharina van Alexandrië († 25 november 307) zijn talloze legendes bekend en velen geloven dat zij ook wonderen heeft verricht. Maar de gemeentelijke plannenmakers, die geloofden ook in wonderen. Namelijk dat fietsers, die met een vaart het holletje van de Catharinabrug afkomen, vlak voordat ze de steeg inrijden vol in de rem gaan, afstappen en keurig met de fiets aan de hand verder lopen. De wonderen zijn de wereld nog niet uit, maar had niemand van tevoren kunnen bedenken dat dit hem niet zou worden? Er zal toch vast wel een uitgebreide burgerparticipatie aan de gemeentelijke plannenmakerij zijn voorafgegaan? Met omwonenden die niet meer in wonderen geloven? En zodat er ook een ander geluid werd gehoord dan dat van de gesubsidieerde ondernemerslobby en de vastgoedsector?

Oh nee, dat was niet nodig, de gemeente denk namelijk eerst héél goed na in besloten kring maar met deelname van de commerciële belangenbehartigers, en dan komt er

een heus kaderbesluit. Daarna liever geen andere meningen meer. En het College zag dat het goed was. Kost 40 miljoen maar dan heb je ook wat.

Er was eigenlijk maar één ding nodig: een nieuwe winkelroute tussen Aalmarkt en Breestraat. En wat is het geworden? Zesduizend vierkante meter vloeroppervlak voor de vastgoedsector, door een ontwerp te kiezen waarbij er lekker hoog gebouwd kon worden. Meer verdiepingen, meer vierkante meters voor de verhuuropbrengst. De sector was er erg blij mee, men heeft er zichzelf ook een paar mooie prijzen voor gegeven.

Met links en rechts hoogbouw in een smalle steeg krijg je het gevoel dat je door een stenen tunnel loopt met hoog boven nog een streepje lucht. Maar niet te lang naar boven kijken want uit de weg: daar komt alweer een scooter aan scheuren. Dus is deze vastgoeddroom geheel voorspelbaar uitgelopen op een nachtmerrie van leegstand en verwaarlozing. Tientallen miljoenen door het putje, een blijvend litteken in onze wijk en het LVC staat nog steeds leeg. Maar wat raar, want op het papier van het kaderbesluit leek alles helemaal top.

Inmiddels zijn er, aan de overkant van de Breestraat, in de Pieterskerk-Choorsteeg en de straten van het Pieterskwartier daaromheen, allerlei leuke winkeltjes bijgekomen en daar is een steeds attractiever winkelgebied ontstaan. Dat hebben de betrokken winkeliers en ondernemersvereniging helemaal zelf en op eigen initiatief tot stand gebracht. En daar was geeneens een kaderbesluit voor nodig.



Maar er is licht aan het eind van de fietstunnel, want er komen verbeteringen. Hier is al een uitgebreide burgerparticipatie aan vooraf gegaan. Oh nee, wacht... •

## HISTORIE

### VROEGE BEWONING NET BUITEN ONZE WIJK

door Carla van der Poel

Door het bouwrijp maken van het perceel van modehuis Zara tussen de Haarlemmerstraat en de Stille Rijn kregen archeologen van het Noordwijkse bureau IDDS Archeologie en Bouwhistorie tussen september 2018 en april 2019 de gelegenheid de bodem te onderzoeken. Daarbij zijn sporen van bewoning rond het jaar 1000 gevonden.





ARCHEOLOGEN AAN HET WERK OP DE LOCATIE, FOTO IDDS

Hun onderzoek is net voor de zomer gepresenteerd. Uit overlevering wist men wel dat er rond het jaar 1000 in die buurt al sprake van bewoning moest zijn, maar bewijzen hiervoor waren er tot nog toe niet. Wel was het aannemelijk, want in de negende eeuw was er ten zuidoosten – rond de Burcht – al sprake van activiteiten. Tot deze vondst gold de ‘dijk’ langs de Rijn, de Breestraat, als oudste 14de-eeuwse bewoning in Leiden; C14-koolstofdatering aan de hand van houten binten heeft dat aangetoond. Nu blijkt dus dat er veel eerder werd gewoond en wel op de noordoever van de Rijn, in het huidige Maredorp. Men vond er zeven rijen houten palen. Het is zeker dat die voor en door mensen zijn geplaatst, vermoedelijk om fuiken of boten aan te bevestigen. Het gaat alleen om de onderste delen., de bovenkant van het hout is niet bewaard gebleven, dus dat biedt helaas geen uitsluitsel over de functie.

De palen bereikte men mogelijk via een (niet teruggevonden) plankier. Men kent dergelijke rijen palen alleen van andere steden, in Leiden waren ze niet eerder gevonden. De palen of pijlers sec duiden niet op bewoning, wel op een leefgebied. Gecombineerd met andere vondsten, zoals de inhoud van beerputten met daarin (resten van) leren schoenen, gespjes, insignes en vaatwerk, duiden ze wel op bewoning. Zelfs ontdekte men op Stille Rijn 8 de vloer van een brouwerij. Overigens, het zou tot de 14de-eeuw duren voordat Leiden dit gebied annexeerde. •

## STADSONTWIKKELING BERICHT VAN UW WIJKAMBASSADEUR

door Ronald Timmermans ([binenstad@gagoed.nl](mailto:binenstad@gagoed.nl))

**Energietransitie: beter, maar nog niet goed genoeg**  
Bijna iedereen in de wijk wil nu wel verduurzamen, al is het maar om de energierekening te kunnen blijven betalen. Maar hoe kun je dat in de oude binnenstad het beste doen? Regelingen genoeg en er is van alles op de markt, maar vaak zijn producten en technieken ongeschikt voor onze monumenten. Al in 2016 startte de gemeente met de campagne GaGoed om bewoners te helpen hun ecologische voetafdruk te beperken. Sindsdien is er een hoop verbeterd, maar nog lang niet genoeg. Nu zijn er ook wijkambassadeurs aangesteld die je kunnen adviseren. Voor onze wijk is dat Ronald Timmermans. In deze rubriek gaat hij in op nieuwe mogelijkheden en ontwikkelingen.



WIJKAMBASSADEUR RONALD TIMMERMANS, FOTO MONICA STUROP

### Mogelijk een nieuwe opzet

Zoals ik op de ledenvergadering van PAL Leiden in april voorzichtig aankondigde, heeft de gemeente besloten haar relatie met de wijkambassadeurs te herzien. In de toekomst wil onze lokale overheid graag een ‘wijkambassadeur 2.0’ maar hoe die eruit moet gaan zien, zal de komende tijd pas duidelijk worden. Voorlopig blijf ik dus doorgaan met mijn taken als uw wijkambassadeur en kunt u mij gewoon blijven benaderen voor keukentafelgesprekken over het verduurzamen van uw woning en andere duurzaamheidszaken. Ten tijde van dit schrijven kon ik helaas nog geen duidelijkheid geven over hoe het na de zomer zal zijn.

MareYoga

Stille Mare 11  
[www.mareyoga.nl](http://www.mareyoga.nl)

HATHA (GENTLE FLOW) YOGA • VINYASA YOGA • YIN YOGA  
YIN YANG YOGA • YOGA4PARKINSON • STOELYOGA

winkel +  
webshop

design  
gispes  
dressoirs  
vintage  
classics

Produktieweg 18a Zoeterwoude 071-5124830  
[info@juenju.nl](mailto:info@juenju.nl) [www.juenju.nl](http://www.juenju.nl)

## Zonnepanelen

De periode voor het gebruik van de warmtebeeldcamera om warmtelekken op te sporen, ligt inmiddels achter ons – het is te warm. Daarvoor in de plaats is het tijd geworden voor een gesprek over zonnepanelen. Ondanks dat zonnepanelen in de binnenstad een uitdaging zijn, bijvoorbeeld vanwege de beperkingen bij monumenten of een beschermd stadsgezicht, zijn er nog steeds veel daken of delen van daken die prima met zonnepanelen bedekt kunnen worden. Als ik door de binnenstad fiets of wandel zie ik nog veel – meestal platte – daken met een goed paneelpotentieel. Dit kunt u zelf ook zien op [www.zonatlas.nl](http://www.zonatlas.nl). Het betreft zowel woonhuizen als winkels en bedrijfsruimten.

## Energiecoöperaties

Ik zou heel graag een actie willen starten om de eigenaren van panden te informeren en aan te sporen tot het plaatsen van zonnepanelen op platte daken. Meestal hebben we dan geen discussie met de gemeente over vergunningen, aangezien zonnepanelen op een plat dak bijna altijd uit het zicht liggen. Er is dus weinig reden om het niet te doen. Als een vastgoedeigenaar zelf geen voordeel ziet in het plaatsen van de panelen kunnen anderen misschien als energiecollectief het betreffende dak huren.

Op die manier kunnen huishoudens die zelf geen panelen op hun dak kunnen leggen toch meedoen met vernieuwbare energie. Maar er zijn mensen nodig die zich hiervoor willen inzetten. Wie belangstelling heeft om mee te doen en eventueel lid te worden van een energiecoöperatie kan mij een bericht sturen op [binnenstad@gagoed.nl](mailto:binnenstad@gagoed.nl).

We kunnen per wijk of blok bepalen welke panden in aanmerking komen voor panelen. Met flyers kunnen we de eigenaren informeren en alvast een of meer energiecoöperaties oprichten. Het opwekken van energie dichtbij de gebruikers is een goede zaak en voorkomt overbelasting van ons hoogspanningsnet. Voordat we de discussie aangaan over het toestaan van zonnepanelen op monumenten, moeten we er eerst voor zorgen dat alle overige daken voorzien zijn.

## Beschermd stadsgezicht

Het aanzicht van de binnenstad van Leiden – en andere steden – is de moeite van het beschermen waard. Eind mei was ik op een bijeenkomst in Haarlem waar werd gesproken over de problematiek en de oplossingen rond zonnepanelen in beschermde stadsgezichten. Er zijn meer steden in Nederland die te maken hebben met deze uitdaging. Om op de hoogte blijven van alle ontwikkelingen zouden we ook in de Leidse binnenstad wat meer informatie kunnen geven over de uitdagingen en de beschikbare oplossingen. Als u zich daar met mij voor zou willen inzetten, bijvoorbeeld door het organiseren van informatieavonden, stuur dan ook een berichtje naar het genoemde emailadres [binnenstad@gagoed.nl](mailto:binnenstad@gagoed.nl). Mogelijk ben ik bij het verschijnen van deze uitgave al wat verder met de plannen, maar er zal altijd behoefte zijn aan mensen die tijd willen besteden aan het verduurzamen van hun wijk.

## Nieuwe ontwikkelingen

- **Lichtgewicht zonnepanelen** Er is een nieuw Nederlands (!) bedrijf opgericht dat lichtgewicht panelen maakt die volledig recyclebaar zijn: [solarge.com](http://solarge.com). Het biedt een oplossing voor die locaties waar standaard panelen niet mogelijk zijn vanwege de beperkte belastbaarheid van het dak. Het bedrijf heeft net een nieuwe fabriek geopend en wil aan het einde van dit jaar voldoende capaciteit hebben om de particuliere markt te kunnen bedienen. Houd deze club in de gaten als je hier belangstelling voor hebt.

- **PVT-panelen** Gewone zonnepanelen zijn fotovoltaïc (PV-)systemen die zonlicht direct omzetten in elektriciteit. U kunt tegenwoordig ook kiezen voor PVT-panelen, met de T van thermal als cruciale, toegevoegde letter: thermal fotovoltaïc-systemen produceren ook warmte voor het verhitten van water voor de heetwatervoorziening en de verwarmingsradiatoren. Deze panelen zijn aan de achterzijde voorzien van een leidingen-structuur waardoor ze naast elektriciteit ook warmte kunnen produceren. Ze kunnen in bepaalde situaties ook het werk doen van de buitenunit van een warmtepomp.

PVT-panelen maken geen geluid. Dat is in onze dichtbevolkte binnenstad dus een mooie oplossing als een standaard warmtepomp te veel lawaai maakt. Bovendien zorgt de warmteoverdracht aan de achterzijde ervoor dat de panelen zelf minder heet worden, wat het rendement ten goede komt. Een voorbeeld van een leverancier van PVT-panelen is Triple Solar: [www.triplesolar.eu](http://www.triplesolar.eu).



PVT PANEEL, FOTO TRIPLESOLAR

Schrijf je in op onze nieuwsbrief, wellicht vind je er een paar goede tips. Alle beetjes helpen.

Scan/klik om onze laatste nieuwsbrief te lezen •



## RUBRIEK

### DE LEZER

door Adri Klaassen

#### De kelderkever of blaps mortisaga

Vanochtend in de wc, de ruimte niet de pot, zag ik er weer een: de blaps mortisaga oftewel kelderkever of dodenkever. Welnu, als je zo'n uit de kluiten gewassen kever ontwaart, zo gaat het verhaal, is dat een voorbode van een sterfgeval. In de herfst van mijn leven, is dat natuurlijk al gauw goed voorspeld, kan niet missen.



DE KELDER- OF DODENKEVER  
FOTO ADRI KLAASSEN

Op de foto zie je de door mij gevangen kever, gedeponneerd in een plastic bakje. Het insect is bang, laat minuscule poepjes gaan. Nooit met blote handen oppakken zo'n tor, neem een wc-papiertje. Hij 'spuit' al gauw een onwelrieken-



de, wat kleverige gele kleurstof op je vingers. Volgens mij kun je een familie van die kevers ook gewoon ruiken in je huis, net als muizen.

Onlangs vond ik in een buitenkast op mijn plaatsje een tragisch massagraf van blapsen in een waspoederbolletje; eenmaal erin gevallen was er kennelijk geen weg meer terug. Ik kom niet vaak in die kast en heb hun wanhopige geknorp niet gehoord, desondanks voel ik me wel een beetje schuldig. Zou de tor waarin Gregor Samsa, uit Kafka's verhaal *De gedaanteverwisseling*\* op een morgen verandert ook een dodentor zijn?

(Voor de kever zie [nl.wikipedia.org/wiki/Dodentor](http://nl.wikipedia.org/wiki/Dodentor))

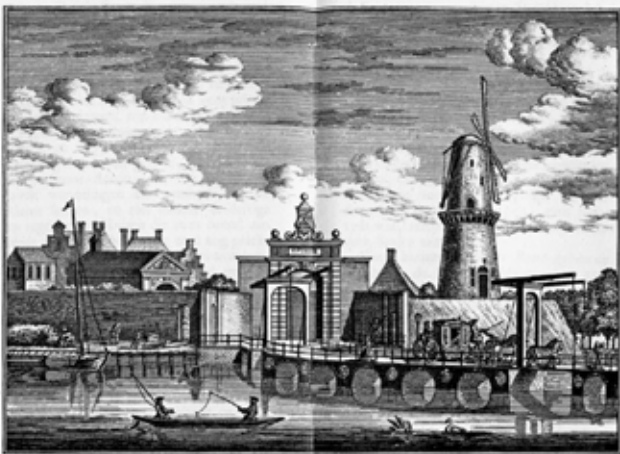
\*Franz Kafka, *Die Verwandlung* (1915) •

## HISTORIE

# DE VERMAKELYKE LEIDSCHEN BUYTEN-CINGELS HERTAALD

door Carla van der Poel

Onlangs plaatste de Vereniging Oud Leiden op haar site de hertaling van het in 1734 uitgebrachte boekje: *De Vermakelyke Leidsche Buiten-Cingels*. De erin beschreven wandelingen lopen over de buitensingels van de stad.



DEZE AFBEELDING VAN DE WITTE POORT STAAT OOK IN HET BOEKJE

### Een voorloper van het Singelpark?

Wethouder Cees Waal deed al in 1972 een voorstel om in Leiden een wandelroute langs de singels te ontwikkelen. Het plan kon toen niet worden uitgevoerd. Dat het een goed idee was, is inmiddels gebleken. Helemaal zelf bedacht had hij dit vermoedelijk niet, want er werd altijd al veel langs de singels gewandeld – we zien dat ook op oude prenten. Mogelijk had Waal in zijn bibliotheek het 18de-eeuwse boekje *De Vermakelyke Leidsche Buyten-Cingels*. De titel zegt het al, het gaat hier om wat zich aan de andere kant van de singels, in die tijd dus buiten Leiden, afspeelt.

Ooit verscheen er een reprint van deze uitgave, en die is nog steeds in de antiquarische boekhandel verkrijgbaar. Onlangs is de tekst door Josee Koning, Marijke Mooijaart en Jan Willem Broekema hertaald. De 18de-eeuwse afbeeldingen worden in deze editie voorzien van hedendaagse pendanten.



Van Hollandse aardbeien tot Italiaanse truffels en dat gewoon op de markt!

architectenbureau  
**ANTON DE GRUYL**



AANKOOP BEGELEIDING - VERBOUW - RENOVATIE - RESTAURATIE

HOGEWOERD 149 2311HK LEIDEN TEL 071 5147984  
info@antondegruy.nl www.antondegruy.nl



DE SCHILDERSCOMBINATIE

sterk werk

Mike Omtzigt  
Levendaal 6a, 2311 JL Leiden, 06 - 52 69 50 48  
www.deschilderscombinatie.nl

**DRUKKERIJ  
VAN DER  
LINDEN**

ALLEN IN JEZELF EEN  
VOOR UW COÖP- EN REPRODUC

Druk,  
Print,  
Kopie,

TROUW- &  
GEBORTE-kaarten  
en eigen ontwerp  
Ook Oud Hollands!  
Behart  
Emily Oude

**DRUKKERIJ**

+ Briefpapier, Visitekaartjes,  
Enveloppen  
• Geboorte- & trouwkaarten  
• Flyers en brochures  
• Boekjes, Scripties,  
Proefschriften

• Print, Kopie, Plot, Scan  
in zwart&kleur  
• A4/A3 en groot formaat  
• Bouwtekeningen  
• Congresposters  
• Afwerken en inbinden

**REPRO**

Vliet 4a-6 2311 RE Leiden, Telefoon: 071 - 512 08 15  
info@drukkerijvanderlinden.nl, www.drukkerijvanderlinden.nl



**BAM  
BAM**  
RESTAURATIE  
STEENHOEWERS

Bambam Restauratie Steenhouders  
Langegracht 70 C  
2312 NV Leiden  
071 8795794  
06 51911160

www.stoeppaal.nl  
www.bambamstenhouders.nl

## Nergens fraaiere singels

Volgens de, overigens anonieme, auteur is er geen stad in Holland die over fraaiere singels beschikt dan Leiden. Zelf blijkt hij niet in onze stad te wonen, maar als hij er voor een korte tijd logeert en met zijn vriend langs de singels wandelt, ontstaan er allerlei gesprekken over onze stad en nemen we kennis van hun observaties in de vorm van een tweegesprek. De auteur prijst de Breestraat, verneemt van zijn vriend hoe het zit met de stadspoorten en nog veel meer. In gedachten loop je met hen mee in de vroege 18de eeuw en neem je als het ware naast hen plaats op de bank om over de stad en de omgeving te mijmeren. Het levert nog steeds een dynamisch beeld op van het Leiden uit die tijd. Een van de bespiegelingen gaat bijvoorbeeld over waarom er op de Maliebaan alleen maar studenten lopen. Volgens de gastheer was dat omdat de burgers zich zelden met hen mengden; het waren twee gescheiden werelden.

## Voorkeur voor lindegroen

Deze publicatie geeft nog meer interessante weetjes. Het stadsbestuur zou vanwege de blekerijen die direct aan de singel grensden speciaal lindebomen hebben geplant, omdat die geen vlekken gaven op het bleekgoed, terwijl andere boomsoorten dat wel zouden doen. De Leidse groenten waren verder veel duurder dan die in Amsterdam, omdat men hier niet met groenten langs de deur mocht; ze waren in Leiden wel weer veel verser. Het brood was nergens zo wit als hier, het bier nergens zo goed, maar voor het kalfsvlees moest je toch echt in Amsterdam zijn! Ook de verklaring van de naam van de Blauwpoortsborg komt voorbij. Iedereen die de Leidse geschiedenis een warm hart toedraagt zal genieten van deze publicatie.

*De Vermakelyke Leidsche Buyten-Cingels (1734) is te downloaden via Oud Leiden: [www.oudleiden.nl/nieuws/laatste-nieuws-hvol](http://www.oudleiden.nl/nieuws/laatste-nieuws-hvol). •*

## ONDERNEMEN

# DE SCHILDERSCOMBINATIE VAN MIKE OMTZIGT

door Marjolijn Pouw

*Toen hij op zijn 50ste even geen werk had, ging wijkbewoner Mike Omtzigt als hulpje mee met een vriend die was opgeleid in het schildersvak. Puur toeval. Nu, twintig jaar later, heeft hij alweer een hele tijd De Schilderscombinatie: een leer-schouwer van enkele jaren praktijkervaring bleek genoeg voor een bloeiend bedrijf. Het telt rond de twaalf vakmensen die een hecht team vormen. Ze komen uit alle delen van Europa en Noord-Afrika.*

## Je wordt geboren in een mandje

“Ik ben een echte Leidenaar. Mijn ouders woonden in de Professorenbuurt en daar ben ik opgegroeid. Als mens word je in een mandje geboren en dat mandje bepaalt wat je wordt. Soms pas je er niet in en dan wil je eruit. Daar moet je dan je eigen vorm voor zien te vinden, want je gaat tegen de keer in. Ik had eigenlijk tandarts willen worden of orthopeed, iets technisch willen doen waar je mensen met

een handicap mee vooruit kunt helpen, maar een hogere opleiding zat er bij ons thuis niet in. Mijn vader was een echte middenstander met een eigen groothandel en op mijn zeventiende moest ik na de havo meteen aan het werk. Ik werd assistent-inkoper voor de detailhandel. Mijn specialisme was sokken en tricotage, het was leuk werk en ik heb er veel van geleerd. Bijvoorbeeld dat je je klanten niet moet verkopen wat jij in je hoofd hebt, maar wat zij voor ogen hebben. Daar worden ze tevreden van en anders gaan hun oorspronkelijke wensen vroeg of laat toch weer door hun hoofd spoken met als gevolg dat jij dat moet bezuren. Tot mijn vijftigste werkte ik in loondienst in de detail- en de groothandel, maar rond 2008 (de tijd van de wereldwijde financiële crisis-red) hadden bedrijven het moeilijk. De klad kwam erin en ik werd wegens reorganisatie ontslagen. Toen stond ik ineens op straat.”



## Ik dacht: nu kan ik het

“Werk vinden op je 50e is nog niet zo makkelijk. Maar ja, ik wilde toch aan de bak, want op de bank zitten en m'n hand ophouden dat is niks voor mij. Ik zat met mijn ziel onder mijn arm tot een vriend tegen me zei: ‘Goh Mike, wil je wat doen? Ga dan maar met mij mee, dan leer ik je het schildersvak. Werk genoeg, je kunt meteen meelopen. We zien dan wel of het bij je past.’ Dat deed het en zo ben ik huisschilder geworden. Na een jaar of drie dacht ik: nou kan ik het, en toen ben ik voor mezelf begonnen. Dat is alweer twintig jaar geleden. We zijn nou met zijn tien, allemaal echte, ervaren vaklui en een stuk of wat jongeren die nog in de praktijk moeten bijleren. Het is geen makkelijk vak, al denkt iedereen dat hij het kan. Ze krijgen bij ons als ze beginnen altijd iemand mee die ze begeleidt, het zijn allemaal prettige en betrouwbare gasten. Dat moet ook wel, want je zit in iemands huis. Je moet eerst het vertrouwen winnen van je klant voor je toegang krijgt en dat is de verdienste van de jongens zelf. Je kunt ze rustig je huissleutel geven, er zal niks mee gebeuren. We zijn er trots op dat we netjes werken en hebben er plezier in. Als er iets aan ons werk mankeert, dan kun je bij ons verhaal komen halen, maar dat gebeurt haast nooit.”

## Meewerkend voorman

“Ik ben meewerkend voorman, maar ik maak ook de offertes en ben verantwoordelijk voor de indeling van het werk en de administratieve afhandeling. Tussendoor kom ik kijken hoe alles loopt, bespreek het nodige, bijvoorbeeld onvoor-zien extra werk dat zich kan voordoen, en doe de opleve-





ringscontrole. In 99% van de gevallen gaat alles goed, als de opdrachtgever het maar snapt als er iets aan de hand is. Dan volgt hij je advies op en weet waarom. Afwijken kan ook, maar dan moet je wel het effect weten. Soms ontstaat er een misverstand door het taal- of cultuurverschil, maar ook dat is op te lossen als je het maar onderkent. Wij hebben Poolse, Marokkaanse en Nederlandse jongens in de combinatie. Of het nu gaat om Bartek, Hoessein, Jeroen of Daniel, het zijn allemaal plezierige, beleefde gasten en ze kennen hun vak. Elk heeft zijn eigen specialisme en we doen ons werk allemaal goed, maar we zijn mensen en dat betekent dat de dingen wel eens anders gaan dan je had verwacht. Maar als je open bent en uitspreekt wat eraan schort dan is het oplosbaar. We leren onze jongens dus om ermee voor de draad te komen. Zelf ben ik ook open en eerlijk, anders kan ik niet werken.”

### De technische kant uit

“Ik wilde na mijn middelbare school de technische kant uit, maar dat ging dus niet. Ik had het heel erg mooi gevonden om praktische hulpmiddelen te maken voor mensen die bijvoorbeeld lichaamsdelen moeten missen of er de beheersing niet meer over hebben. Dat had ik samen met chirurgen willen doen of met tandartsen: bekijken wat er nog kan en dan iets ontwerpen dat het probleem ondervangt. Maar het is jammer genoeg anders gelopen. Ik ben niet ongelukkig met mijn werk, ik fungeer nu ook als brug tussen mijn bedrijf en mijn klanten en zorg dat alles goed loopt. Maar als ik mijn leven over zou mogen doen dan had ik voor de medische techniek gekozen. Jammer genoeg zat dat nou net niet in dat mandje waar ik in terecht kwam.”

### Belangstelling voor de vaderlandse geschiedenis

“Ik wil graag weten hoe de wereld ik elkaar zit. Hoe zijn we het Nederland van nu geworden? Dat heb ik niet altijd gehad hoor, het kwam pas rond mijn 50e. Dan heb je de meeste aardappels al gegeten en wil je weten hoe de vork in de steel zit. Ik vroeg me af waar we op voortbouwen en wat de samenhang is tussen heden en verleden. Wie woonden er vroeger in deze stad? Wat deden en dachten die mensen? Hoe kwamen ze daarop? Ik lees alle geschiedenisboeken die ik te pakken kan krijgen. Geweldig is dat. Ik zou er meer tijd voor vrij moeten maken. Ach, dat komt ook nog wel.”

Zie: [www.deschilderscombinatie.nl](http://www.deschilderscombinatie.nl) •

## ONDERNEMEN

### BLOSSOM

door Carla van der Poel

#### Blossom

Eind jaren zestig mocht ik als lid van de bibliotheekcommissie van mijn lagere school mee naar de katholieke boekwinkel Geyer op Botermarkt 25 in Leiden. Samen met een klasgenote koos ik daar nieuwe boeken uit en we kregen ieder ‘zo maar’ een eigen boek: *Joop ter Heul* van Cissy van Marxveldt. Botermarkt 25 is zo voor mij altijd een speciale plek gebleven. Jaren later dronken we er regelmatig koffie bij Fenix Galerie, dat er toen in zat. In 2019 werd op die plek, en ook op Botermarkt 26, de Kleine Planeet geopend

(we schreven erover in de Hart van de Stadkrant van april 2020, nr. 158). De Kleine Planeet bestond uit een conceptstore op antroposofische basis voor kinderen en ouders en een familiecafé. De winkel op nummer 25 is gebleven, met een speelhoek voor kinderen, nummer 26 is kort geleden omgevormd tot caférestaurant. Blossom. Het heeft een aantrekkelijke artistieke uitstraling, onlangs mochten we proeven wat je er zoal kunt eten.



Eigenaresse Dana Brozban is van oorsprong scheikundige en houdt van creëren en uitproberen. Ze komt uit Roemenië en woonde enige tijd in Frankrijk, voordat ze naar Nederland kwam. Haar leven zie je mooi weerspiegeld in haar restaurant. Vanaf haar 14de is Dana vegan, maar ze heeft nooit willen meegaan in een trend; ze wil met Blossom eerder een way of life uitstralen. De Kleine Planeet is flexitarisch, 80% van het eten is vegan. De niet-veganistische gerechten kunnen op verzoek aangepast worden, zo kan bijvoorbeeld de brie uit de oven vervangen worden door soja. De gerechten worden samen opgediend, volgens het principe van het tegenwoordig zo populaire shared dining. Overdag kun je er koffie, thee, taart en dergelijke krijgen of lunchen. Later op de dag een high tea en cocktails. Op mooie plateaus kun je bij de borrel of als het avondmaal genieten van Roemeense, Franse en mediterrane gerechten. Speciaal is ook het Japanse ijs.

En, oh ja, men serveert alleen groente uit het seizoen. Tot slot wordt een en ander zo duurzaam mogelijk ingekocht en bereid. De Kleine Planeet wil immers zorgen voor de grote. •

## STADSONTWIKKELING

### SINGELPARK

### JAN VAN HOUTKADE

door Marjolijn Pouw

*Singelpark Jan van Houtkade: “Gemeente en bewoners beïnvloedden elkaar bij het vinden van oplossingen.”* Projectmanager Maarten van Oosterom en ontwerper Frank Kalshoven praten met Marjolijn Pouw over de manier waarop het plan tot stand kwam om de Jan van Houtkade te verweven met het Singelpark. Je kunt die zien als een schoolvoorbeeld van burgerparticipatie waarbij bewoners en de gemeente gezamenlijk een plan maken. Natuurlijk zijn er bezwaren, niet iedereen heeft dezelfde belangen, maar alle

*erbij betrokken groeperingen hebben de ruimte gehad om zich over het plan uit te spreken en hebben die ruimte ook genomen.*



Begin 2019 stak een groep bewoners van de Jan van Houtkade in café Babbels de koppen bij elkaar om over de inrichting van hun straat te praten. De mooie Jan van Houtkade is met zijn rechte stuk asfalt op de stoplichtrijke, bochtige binnenstadroute een levensgevaarlijke racebaan geworden. Van opname in het Singelpark was vooralsnog geen sprake. Bewoners hadden er genoeg van. Ze vormden een werkgroep, waar ze meteen de wijkvereniging en de winkeliersvereniging van de Heren- en Doezastraat bij betrokken en ook de Vrienden van het Singelpark.

De groep stelde een rapport op dat in september 2020 aan wethouder Ashley North werd aangeboden. North nam de uitdaging aan en gaf het gemeentelijk projectteam Singelpark de opdracht voor een ontwerp om de kade veiliger te maken en in het Singelpark in te passen. Het plan, dat in samenspraak met de werkgroep en alle andere bij het Singelpark betrokken groeperingen tot stand kwam, werd op 13 juni jl. aan de buurt voorgelegd. Er kwamen veel mensen op af; het Singelpark en de leefbaarheid van de kade houden velen bezig. De meesten reageerden enthousiast. Intussen heeft het college van B&W het zogenoemde Uitvoeringsbesluit aan de gemeenteraad voorgelegd. De raad neemt nog dit najaar een definitief besluit. De werkzaamheden zouden eind 2024 moeten starten.

***Wat verklaart het succes? Hoe kijken jullie als gemeentelijk team terug op de planvorming?***

**Frank Kalshoven:** “We hebben er heel goede herinneringen aan. Bij lang niet alle projecten hebben we de ruimte om zo nauw samen te werken als bij de Jan van Houtkade. Meestal ligt het initiatief bij de gemeente. Die maakt het eerste ontwerp en legt dat dan aan de buurt voor. Bij de ontwikkeling van het Singelpark hadden we al wel geleerd dat we de omgeving er in een vroeg stadium bij moeten betrekken, maar pas bij het ontwerpen van het Lakenpark en het Veerplein was er een doorbraak. Daaraan heeft de buurt vanaf het begin af aan meegewerkt. Bij de Jan van Houtkade ging het nog weer makkelijker. Jullie hadden met de Vrienden van het Singelpark en de ondernemersvereniging HerenDoeza al een programma

van eisen opgesteld en boden dat de gemeente aan: “Doe iets! Maak onze straat veiliger, want dit kan zo niet langer”, was de boodschap.”

### **Stokjes met spruiten erop**

“We maakten een vliegende start”, vervolgt Kalshoven. “Het was echt superleuk om te doen. Ik weet nog dat we na de eerste besprekingen met vier inrichtingsmodellen aankwamen om aan jullie te laten zien. Daar hebben we een werkmaquette van gemaakt met bomen van stokjes en speelgoedautootjes op de rijbaan. Later kwam daar een maquette met bomen van spruitjes bij. Daar moesten jullie erg om lachen en in die plezierige sfeer zijn we verder gegaan. Ook in coronatijd, al waren de bijeenkomsten toen online en erg afstandelijk. Maar ook toen is het goed gegaan.”



RECHTS: WERKMAQUETTE MET BOMEN VAN SPRUITJES OP EEN STOKJE  
ONDER: WERKMAQUETTE MET SPEELGOEDAUTOOTJES EN BOMEN VAN TAKJES  
© GEMEENTE LEIDEN



### **Wederzijdse beïnvloeding**

**Maarten van Oosterom:** “Wat je bij het Singelpark Jan van Houtkade zag, is wederzijdse beïnvloeding. Er is begrip ontstaan voor de marges en er zijn oplossingen bedacht die anders niet op tafel zouden zijn gekomen. De gemeente gaf ons als team de opdracht voor een plan, waar jullie meteen al bij werden betrokken. We zijn uitgegaan van jullie gedachten en niet met een plan gekomen dat we al achter de tekentafel hadden bedacht. Het leverde een mooie uitwisseling van ideeën op, waar ook wij veel aan hebben gehad. Want ook al ontwerp je iets moois, als de buurt het niet accepteert gaat het al gauw verloren. In ons gezamenlijke plan zijn jullie wensen zo veel mogelijk gehonoreerd en dat was bij de presentatie goed te merken aan de reacties.”

### **En het mooiste compliment**

**Frank Kalshoven:** “Het mooiste compliment dat we hebben gehad is: ‘Je hebt te veel naar de bewoners geluisterd’, maar daar kan je niet genoeg naar luisteren als je wil dat een project slaagt. Singelpark Jan van Houtkade verliep harmonieus. Na de aanbieding van jullie onderzoek en de rondleiding over de kade waarbij Erfgoed Leiden de historie van het gebied besprak, zijn we gezamenlijk verdergegaan. Met de klankbordgroep (de opvolger van de werkgroep-MP) hebben we verschillende voorontwerpen bekeken en veranderingen aangebracht. We zijn ingegaan op de procedurele kant, zoals de besluitvorming in de gemeente. En op de reacties van het Platform Gehandicapt, de Historische Vereniging Oud Leiden en het Waterambacht. We waren verder blij dat we elkaar na die stijve online besprekingen weer in levenden lijve spraken. Het liep eigenlijk als vanzelf.”

### *Wat waren lastige punten om op te lossen?*

**Maarten van Oosterom:** “Het gaat om een van de moeilijkste plekken van het Singelpark, daarom is het pas laat opgepakt en zijn we eerst elders met het Singelpark aan de slag gegaan. Nu ligt er een erg ambitieus plan dat hoge eisen stelt. De kade is betrekkelijk smal en heeft een steil talud. De kruising met de Jacobsgracht is onoverzichtelijk, de rijweg loopt uit op de drukke Koepoortsbrug en de al even drukke Doezastraat. De bus naar De Vink moet erover, net als de vrachtauto's voor de bevoorrading. En dan is er ook nog de bocht die fietsers bij de Korevaarstraat moeten maken als ze naar de Breestraat willen. Verder moet je recht doen aan het historische karakter van de kade. Die herbergt de enige overgebleven Leidse waltoren Oostenrijk en de restanten van de waltoren Bourgondië. We wilden er een echt oeverpad maken en van asfalt naar klinkerbestrating. Dat kan niet zonder onderzoek naar de bodemgesteldheid, het geluidseffect en de trillingen. Ook moest de snelheid van het verkeer omlaag en wilden we overstappen op Leidse lantaarns. En dan was er nog de lage biodiversiteit. Die moet groter worden, maar dan moet je wel meer inheemse bomen en struiken planten. Dat kan niet zonder de huidige, uitheemse vleugelnoten te kappen. Het is al met al een ambitieus en kostbaar plan.”

### *Flink gevecht*

**Frank Kalshoven:** “Alles bij elkaar was het een flink gevecht. Verkeer is emotie. Snelheidsbeperking gaat om veiligheid, om je kinderen. Ook bij de hardrijders roept het inperken van de snelheid een hoop reacties op. Daarbij komt parkeren, wat nog steeds gevoelig ligt. Ook in onze stad is er (politiek) een kentering te zien. De gemeente wil de auto uit de binnenstad weren, maar bewoners en ondernemers hebben daar moeite mee, al zie je ook daar beweging. De Vrienden van het Singelpark zijn erop ingesprongen, wat het voor ons makkelijker maakte om bij het ontwerp uit te gaan van minder parkeerplaatsen en een veiliger rijbaan. De veranderingen gaan snel, je moet daar bij de inrichting van de openbare ruimte terdege rekening mee houden. In tijden van hittedgolven hebben we schaduw nodig en meer groen om op adem te komen. Het Singelpark weerspiegelt dat tijdsbeeld. Je ziet het trouwens ook aan de parasols overal; in de zon zitten is niet langer de norm.”

### *Klopt het dat de betrokkenheid van inwoners bij het Singelpark groot is?*

**Maarten van Oosterom:** “Het Singelpark is geen zaak meer van de Vrienden en de gemeente, het park is van de Leidenaren geworden. Je zag het gebeuren toen bewoners van de Portaal-woningen aan het Lakenpark uit zichzelf toezicht hielden en de planten water gingen geven toen het zo warm was. Van anonieme buitenruimte is het park binnenruimte geworden, waar je in de gaten houdt wat er gebeurt en meehelpt om het mooi te houden. Neem het Ankerpark. Het eerste ontwerp stuitte op verzet van de buurt en werd aangepast, waarop de buurt het park adopteerde. Met beeldentuin en al van wijlen beeldend kunstenaar Frank De Wit. Dat lag echt niet voor de

hand, want zijn beelden zijn nogal abstract gemaakt van schroot. Ook Sneeuwwitje, de aak die De Wit met hetzelfde schroot opknapte als waar hij zijn beelden uit maakte, kon zonder bezwaar in het park afgemeerd worden. De boot wordt nu als atelier, vergaderplaats en ontvangstruimte gebruikt en de verhalen er omheen maken deel uit van de geschiedenis van het gebied. Bewoners vertellen die aan elkaar door. Het verbindt ze en dat is mooi.”



**Participatie is ook wennen. Het risico is dat mensen graag hun zin krijgen en gefrustreerd afhaken als dat niet kan. Zagen jullie dat hier ook gebeuren?**

**Maarten van Oosterom:** “Er blijven ook in het ontwerp voor de Jan van Houtkade punten over die niet ieders instemming hebben. Dat kan ook niet anders: de ruimte en de middelen zijn schaars. We moeten het algemeen belang afwegen tegen het particuliere, bijvoorbeeld de regels voor bushaltes of stadsafspraken voor terrassen. Die komen niet altijd overeen met de particuliere wensen van bewoners of ondernemers en dat botst wel eens. De politiek kan daar misschien nog wat aan doen, net als aan de vleugelnoten: moeten die nou wel of niet worden gekapt? Door zulke kwesties te bespreken begrijpen mensen dat het ontwerpteam zo iets niet kan oplossen. Ze kunnen er dan voor kiezen om hun zienswijze kenbaar te maken bij de bespreking van het plan in de raad. Dat zal de frustratie niet altijd wegnemen, maar het geeft wel meer begrip voor het democratisch proces.” •

## **OUDE STERREWACHT JOSÉ PLEVIER ZIET HEK- WERK**

**Hek, o.(-ken), 1. afscheiding of omheining van verticale, op gelijke afstanden geplaatste, overdwars verbonden palen, staven of spijlen, 2. zulk een afsluiting of een deel ervan, als een deur draaibaar.**

**Entree Oude Sterrewacht, einde Sterrenwachtdlaan**  
Na de restauratie van de Oude Sterrewacht\* en herinrichting van de Sterrenwachtdlaan werd een nieuw hek geplaatst bij de entree. Dit hek staat meestal echter mees-tentijds open waardoor het weinig opvalt.

De zijanten hebben dezelfde spijlen die we zien bij de Sterrenparkhekkens die 's avonds het Singelpark aldaar

afsluiten: een reeks langgerekte spitse ovalen. In gesloten toestand echter openbaart zich in het plaatijzeren midden-deel een fraai lichtspel door de uitgestanste openingen: een donkere sterrenhemel met als stralend middelpunt de Leidse sleutels.



Bij het ter perse gaan van deze krant was het hek verwijderd wegens bouwwerkzaamheden. De Hortuswebsite meldt: “De oplevering van het nieuwe looppad en brug wordt eind september 2023 verwacht.” We gaan ervan uit dat het hek dan meteen wordt teruggeplaatst.

*\*De spelling van de naam van het gebouw (zonder tussen-n) is historisch; voor de straatnaam wordt de nieuwe spelling Sterrenwacht(laan) gebruikt. •*

## DIEREN

# INSECT VINDT PEUK NIET LEUK

door Carla van der Poel

Van het vele groen dat we vroeger in de binnenstad hadden is niet veel meer over. Daardoor zijn er ook veel minder nuttige insecten. We hebben wel de Hortus, hier en daar zijn er – al dan niet zichtbaar voor de voorbijganger – grote tuinen en het Singelpark omringt ons. Gelukkig wint ook het stadstuinieren overal aan populariteit, maar een mogelijk verrassende vijand hebben de insecten ook: peuken!



FOTO'S CARLA VAN DER POEL

De gemeente speelt een belangrijke rol in de vergroening van de stad, want zij honoreert al sinds jaar en dag aanvragen om boomspiegels met bloemen op te fleuren. En iedereen kan in het kader van operatie Steenbreek (‘Tegel eruit, plant erin’) een geveltuintje aanleggen. Allemaal goed voor de insectenpopulatie, mits de planten niet te uitbundig zijn behandeld zijn met zogenaamde gewasbeschermers en het aantal peuken wordt teruggedrongen.

### Een lust voor het oog, maar...

Meer groen en bloemen, dat is een positieve ontwikkeling. Al die bloemen en planten zijn een lust voor het oog en dragen bij aan de diversiteit. Helaas is er een maar... . Uit recent onderzoek blijkt dat elke sigarettenpeuk op straat ons een insect kost. Het duurt ook nog eens tien tot vijftien jaar voor een peuk is afgebroken, en filters breken vanwege het plastic dat erin is verwerkt, nooit helemaal af. Dat willen we toch niet op ons geweten hebben!? De schadelijke stoffen in peuken (waaronder nicotine!) komen, alsook de microplastics van de filters, terecht in het oppervlaktewater en richten schade aan. Nicotine is dus niet alleen rokersgenot, het geldt ook als een bekende insecticide. Steeds vaker worden in vogelnesten in de stad sigarettenpeuken aangetroffen. De precieze reden is niet duidelijk, maar het zou kunnen dat de vogels dit sterkgeurend materiaal gebruiken om insecten af te weren.

### Originele oplossingen voor peuken

Maar Restaurant Tabú en de bewoners van een aantal studentenhuizen hebben een ludieke manier gevonden om wat goeds te doen met sigarettenpeuken. Niks mis met een leeg pindakaaspotje met zand, maar het kan zoveel leuker. Zie op bijgaande foto's de originele oplossing voor het peukenprobleem. Of de studenten hiermee primair de insecten willen redden, wie zal het zeggen? Ze slaan in ieder geval twee vliegen in één klap.

Welk studentenhuis gaat de uitdaging aan en doet mee aan het opruimen van sigarettenpeuken? Alles mag, niets is te gek, als het maar werkt.

Als u, je, of jullie in het volgende nummer van deze krant willen staan, stuur dan een foto met bij voorkeur ook een bijschrift of motivatie naar het [info@palleiden.nl](mailto:info@palleiden.nl) of [redactiehvds@palleiden.nl](mailto:redactiehvds@palleiden.nl). De wijkvereniging belooft een appeltaart en een gratis lidmaatschap als beloning. •

## STADSVOGELS

# DE SPOTVOGEL

door Jacques van Alphen

De spotvogel was vroeger een stadsvogel in Leiden. Er waren paartjes in de tuin van de Sterrewacht, en ook op de begraafplaatsen bij de Groenesteeg en de Zijlpoort kon je de snerpende zang van deze vogel horen. Ze zijn verdwenen uit de stad, en ook in de polders om de stad heen is hij schaars geworden. De achteruitgang heeft zich voltrokken in dezelfde periode als waarin een verwante, Zuid-Europese soort is opgerukt naar het noorden. In toenemende mate worden er in Nederland waarnemingen gedaan van de Orpheusspotvogel, een soort die je vroeger in het Middellandse Zeegebied moest zoeken.

## Klimaatverandering

Het lijkt erop dat de komst van de Orpheusspotvogel mogelijk is geworden door de opwarming van het klimaat. De achteruitgang van onze eigen spotvogel is minder makkelijk te verklaren, maar ook daarbij zou de klimaatverandering een rol kunnen spelen, want in Scandinavië en Rusland nemen de spotvogels juist toe.



DE SPOTVOGEL, BRON INTERNET

## Waarom imitatie

De spotvogel dankt zijn naam aan zijn zang, die voor driekwart bestaat uit imitaties van andere vogels. Toch is de zang goed herkenbaar door het ritme en de specifieke spottende en snerpende uithalen. Spotvogels imiteren, net als spreuwen, de zang van vogels die ze horen als ze jong zijn. Daardoor weten we dat de zang in ieder geval voor een deel wordt aangeleerd. Hoewel er nog veel meer vogelsoorten zijn die in hun zang andere soorten imiteren is dat eigenlijk merkwaardig, omdat de zang van vogels dient ter herkenning van de eigen soort. Zangvogels zingen om duidelijk te maken dat ze eigenaar zijn van een territorium waarin concurrenten niet worden geduld en voor het aantrekken van partners. Je zou daarom denken dat het nabootsen van andere soorten de herkenning van de eigen soortgenoten en daarmee het aantrekken van partners zou kunnen bemoeilijken. Ondanks alle imitaties herkennen de spotvogelvrouwtjes de zang van de mannetjes van hun soort. Ze kiezen hun partners onder meer op basis van de virtuositeit waarmee ze andere vogelsoorten nadoen en geven de voorkeur aan mannetjes die veel andere soorten kunnen kopiëren.

## Complicatie

Nu er in Nederland een tweede spotvogelsoort is bijgekomen, kan de imitatiegewoonte bij spotvogels tot problemen leiden. Is het niet bij de spotvogels zelf, dan wel bij de mensen die ze waarnemen. Ik hoorde deze zomer ergens in Noord-Frankrijk een spotvogel zingen. Ik herkende hem aan de lange, snierende uithalen die zo typisch zijn voor zijn zang. Maar toen ik wat langer luisterde hoorde ik dat deze vogel ook de voor de Orpheusspotvogel zo kenmerkende droge ratel in zijn zang had. Verwarring maakte zich van mij meester. Was hier sprake van een spotvogel die een Orpheusspotvogel imiteerde? Was het een Orpheusspotvogel die een spotvogel imiteerde? Of was het wellicht een bastaard van beide soorten? De vraag is nu wat de vrouwtjes van de beide soorten spotvogels vinden van deze zang. Waarschijnlijk raken ze evenzeer in verwarring raken bij het horen ervan.

## Hybridisatie

Bij nauwverwante soorten zoals deze spotvogels is het waarschijnlijk dat hybridisatie kan resulteren in vruchtbare nakomelingen. Die kunnen op hun beurt weer met een van de oudersoorten paren en vruchtbare kinderen krijgen. Op die manier kan een zeldzame soort op den duur helemaal opgaan in een algemene nauwverwante soort. De gewoonte om de zang aan te leren van andere soorten in de omgeving en die te imiteren kan dus het mechanisme zijn dat leidt tot hybridisatie tussen de nauwverwante spotvogelsoorten. Dat kan dan weer leiden tot het verlies van een van de soorten, waar de verspreidingen overlappen.

## Verschillende trekroutes en overwinteringsgebieden

Een halve eeuw geleden leefden de twee spotvogelsoorten geheel gescheiden van elkaar en was er geen enkel risico op hybridisatie. De Orpheusspotvogel broedde in Zuidwestelijk Europa. Deze soort verlaat zijn broedgebied aan het eind van de zomer om in West-Afrika te overwinteren. De trekroute loopt via de Straat van Gibraltar. De spotvogel broedde in West-Europa ten noorden van de Orpheusspotvogel, met een broedgebied dat zich uitstrekt tot ver naar het oosten van Azië. De spotvogel trekt via Turkije naar Zuidelijk Oost-Afrika. Er bestond vroeger dus geen enkel risico op vermenging van de beide soorten. Nu overlappen beide soorten elkaar in een deel van Frankrijk, in België en Nederland. We kunnen de komende jaren dus getuige zijn van interessante interacties tussen de beide soorten. Let dus goed op als u denkt een spotvogel te horen zingen. Is het nog altijd onze eigen vertrouwde spotvogel, met de imitaties van vogelsoorten die in de buurt broeden of hoort u al zangelementen van de Orpheusspotvogel. Mijn voorspelling is dat in Nederland de spotvogel langzaam zal worden vervangen door de Orpheusspotvogel, en dat de ons zo vertrouwde spotvogel zal worden verdrongen naar noordelijker gebieden waar het te koud is voor de Orpheusspotvogel.



DE SPOTVOGEL OP EEN TROMPE L'OEIL VAN ANNA ARCESE. FOTO BEWONER

## Epiloog

Voorlopig moeten de Leidse begraafplaatsen binnen de singel het zonder spotvogels doen. Jaap Fischer zong: *“Ik zoek de rust van een kist / Van een sobere houten kist / Onder een spotvogel die in een treurwilg Feuille Morte zingt / Zijn neus gesloten met zijn poten, omdat het lijk nog stinkt!”*.

Het zou mij niet verbazen als Jaap Fischer, die in Leiden studeerde, zijn inspiratie voor de tekst op een van onze begraafplaatsen heeft opgedaan •



KOPERGRAVURE NAAR FRANS HOGENBERG (1535-1590): EXECUTIES DOOR SPANJAARDEN NA BELEG VAN HAARLEM, BRON BEELD COLLECTIE GEMEENTE HAARLEM

## OPINIE

### 'HAARLEMS ONTZET'

door Carlo van Praag

In navolging van de viering van Leidens Ontzet zou Haarlem zijn eigen ontzet willen vieren. De Stichting 'Fier Haarlem' heeft samen met B&W al anderhalf jaar aan de plannen gewerkt en als de financiering rondkomt, zal er jaarlijks een vierdaags evenement gaan plaatsvinden. Dat is belangrijk voor de verbinding tussen de bewoners van Haarlem en het evenement en is bovendien opportuun omdat we nu, net als in 1572, in crisis verkeren, aldus de voorzitter van Fier Haarlem: "Ook nu zie je geweld, wantrouwen en partijen die loodrecht tegenover elkaar staan." Ik probeer me voor te stellen hoe dat er uit ziet: loodrecht, dus haaks, tegenover elkaar? Het lijkt mij dat een van de partijen de strijd al heeft opgegeven.

Alleen vraag ik me af wat er gevierd wordt: dat Haarlem, in tegenstelling tot Leiden, wel degelijk door de Spanjaarden werd ingenomen – en dus niet ontzet is – en dat duizenden Haarlemse burgers en soldaten door de Spaanse soldaten aan mootjes werden gehakt, dan wel ruggelings aan elkaar gebonden in het Spaarne werden geworpen? Ach, waarom niet? Je wilt de bevolking toch geen feestje onthouden. En ik ben er best wel trots op dat wij in Leiden model staan voor Haarlem. En zo kan Haarlem weer model staan voor feestelijke herdenkingen elders. Ik denk in dit verband aan Zutphen en Naarden. •

## VONDST VAN DE WIJK

### 17e EEUWS IMITATIE-NATUURSTEEN IN LEIDEN

door Edwin Orsel, ELO

*Edwin Orsel, bouwhistoricus bij Erfgoed Leiden en omstreken, kwam drie identieke 17de -eeuwse decoratieve toogjes op het spoor. Ze bleken niet van natuursteen te zijn zoals verwacht, maar van gips. Waarschijnlijk zijn ze gemaakt door de Leidse gipsgietersfamilie Van der Meij.*

Heel toevallig doken binnen een paar dagen in twee Leidse gebouwen decoratief afgewerkte poortjes op. Het huis op de hoek van het Gerecht en de Muskadelsteeg heeft binnen een poortje dat op basis van de bouwgeschiedenis van het huis uit 1649-1670 zal dateren. De getoogde doorgang heeft een decoratie met twee consoles en twee boogstenen met daartussen een sluitsteen. Op de voor- en onderzijde is natuurlijke ornamentiek aanwezig, maar ook een kinderhoofdje en leeuwenkopjes. Het is afgewerkt met een witte pleister of kalkafwerking.

Een identiek poortje werd aangetroffen in de woning van de stadstimmerman in de stadstimmerwerf. De stadstimmerwerf dateert uit 1611, maar het poortje is waarschijnlijk pas rond de tweede helft van de 17de eeuw geplaatst bij een verbouwing.

## Gipsgietwerk

Op het eerste oog lijkt het te gaan om togen van natuursteen, afgewerkt met pleister. Maar door het gelukkige toeval dat de poortjes vlak na elkaar tevoorschijn kwamen werd geconstateerd dat ze identiek zijn. Dit duidt op een seriematige productie en de conclusie was dat het niet om natuursteen gaat, maar om voorbeelden van geprefabriceerd gipsgietwerk gemaakt in mallen. Bekend is dat in Leiden leden van de familie Van der Mey in de 17de -eeuw als 'beelgteters' of 'postengieters' actief waren. Zij maakten in mallen vervaardigd gipsgietwerk als alternatief voor decoratief werk van natuursteen.

## Ander gipsgietwerk in Leiden

In Leiden was tot de ontdekking van deze twee poortjes verder geen bewaard gipsgietwerk bekend afgezien van de schouw in de regentenkamer van het Eva van Hoogeveen-hof uit 1655. In een bouwrekening uit 1655 is sprake van een 'een paar groote pleyster posten met een voetgen (...) vande haertstede op de nieuwe camer'. Leverancier was Jeroen Henricx van der Mey (1616-1667), die zichzelf 'meester postegietier' noemt. Dit werk is nog aanwezig in de regentenkamer van het Eva van Hoogeveen-hofje. Ook was er een archivalische vermelding bekend van een schouw met 'gepleisterde posten' in Rapenburg 31 uit 1664. Deze schouw, die helaas niet bewaard is, stond op de verdieping, terwijl op de begane grond de schouwen van marmer waren.

## De ontdekking van nog twee gipsgietwerk toogjes

Door de ontdekking van de identieke toogjes van Gerecht 1 en de Stadstimmerwerf is verder gespeurd naar andere voorbeelden in Leiden. Zo dook een midden 20ste -eeuwse foto op van een toogje in het lang geleden gesloopte Levendaal 100. Ook dit toogje, uit circa 1660, is identiek aan die van Gerecht 1 en de Stadstimmerwerf, zodat we nu drie voorbeelden kennen. Een verde toogje werd ontdekt in museum De Lakenhal. In de collectiebeschrijving is sprake van een "Beschilderd gipsafgietsel van een stenen toog".



GERECHT 1, FOTO PIETER-JAN DE VOS



STADSTIMMERWERF, FOTO SASKIA LEUPEN



LEVENDAAL 100, FOTO G. VAN DER MARK



DE LAKENHAL, FOTO MUSEUM DE LAKENHAL



Door de recente vondst van de toogjes van gipsgietwerk heeft echter het idee postgevat dat dit laatste toogje geen afgietsel in gips is, maar een origineel voorbeeld van gipsgietwerk. De decoratie wijkt wel af van die van de drie andere, zodat er sprake moet zijn geweest van meerdere mallen. Museum De Lakenhal heeft overigens naast dit bijzondere voorbeeld ook decoratieve toogjes in de collectie die wel van natuursteen (zandsteen) zijn.

### Postgieter-familie Van der Meij

De voorbeelden van het gipsgietwerk maken duidelijk dat dit in Leiden in de 17de -eeuw voorkomt. Het ligt voor de hand dat het overgrote deel afkomstig is van de bekende gipsgietersfamilie Van der Meij. Van het Eva van Hoogeveenhofje is zoals gezegd meester postgieter Jeroen Henricx van der Meij (1616-1667) bekend. Hij had samen met zijn broer Jan van der Meij (1611 - ?) een pleistergieterij. De gieterij was wellicht gevestigd in een huis tussen Donkersteeg en Kuipersteeg dat hun vader Hendrick Jeroensz van der Meij in 1610 had gekocht en in 1646 aan Jeroen Hendricksz overdeed. Jeroens zoon Filips van der Meij (1654-1721) zette het bedrijf voort en maakt in 1702 als 'beeltgieter' deel uit van het Sint Lucasgilde. Zijn bedrijf was gevestigd aan de Cellebroedersgracht, zoals blijkt uit een veiling van Filips van der Meij's atelier op 7 april 1728: *"Te Leyden ten Huyze van wylen de Konstgieter Filips van der My, op de Cellebroersgragt, zal op den 7 april, des morgens ten 9 uuren, verkogt worden een groote quantiteyt konstige Vormen, om Beelden van Pleyster in te gieten: Als meede eenige Modellen, Boetseersels en Pleyster-Beelden, met de verdere Gereedschappen, zoo tot de Pleyster, als harde Stof-Gieterij behorende."*

Van de hand van Filips van der Meij zijn nog een twaalfal gipsen borstbeelden van Romeinse keizers in de collectie van het Leidse museum De Lakenhal aanwezig. Hij had bovendien een special procedé ontwikkeld om in gips en was gezichten en handen van levende mensen af te gieten. Al in de 18de eeuw schreef de Leidse hoogleraar Johannes le Franq de Berkhey (1729-1812) lovend over de gips-gietersfamilie Van der Meij in het tweede deel van zijn *Natuurlyke Historie van Holland*. *'De beroemde pleister- of gipsgieterij van Van der Mey te Leiden leverde hun van tijd tot tijd vormen en beeldwerk dat zij overal in het land aanbrengen. Nog steeds bewaart een nakomeling van deze familie Arie van der Mey te Warmond een prachtige zeer bekende verzameling van echte en oude afgietsels van allerlei vormen en beeldwerk.'* Van Berkhey had zijn informatie uit de eerste hand, hij was zowel plaatsgenoot als oud-leerling van Hieronymus van de Mey (1687-1761), zoon en kleinzoon van de beeldgieters. Bekend is dat Filips van der Meij naast gips ook beelden goot in metalen als ijzer, brons en letterspijs (legering van lood, antimoon en tin).

### Tenslotte

Dat het niet altijd is wat het lijkt blijkt uit de poortjes met decoratieve toogjes in gipsgietwerk. In eerste instantie lijken de toogjes van natuursteen, maar ze zijn uitgevoerd in een nieuwe 17de -eeuwse techniek als alternatief voor het dure natuursteen. In Leiden was het de gipsgietersfamilie Van der Meij die deze techniek introduceerde, waarom ze bekend stonden. Tot voor kort was er maar één behouden



Breestraat 133  
2311 CM Leiden  
T.071 512 22 13

[www.lookoptiek.nl](http://www.lookoptiek.nl)



**Ivo van der Leek**  
Makelaardij

Gespecialiseerd in oude & monumentale panden

Ivo van der Leek Makelaardij  
Kanaalpark 140 te Leiden

Telefoonnummer: 071 203 21 06  
E-mailadres: [info@ivovanderleek.nl](mailto:info@ivovanderleek.nl) [www.ivovanderleek.nl](http://www.ivovanderleek.nl)

voorbeeld bekend, maar de nieuwe vondsten maken duidelijk dat er meer behouden is waarvan we het bestaan niet vermoeden. We speuren verder. Als u vermoedens heeft van gipsgietwerk dan horen we het graag.

*Bron: Olde Meierink, B., 2010, 'Gipsgietwerk in Nederland in de zeventiende eeuw', in: Stuc, kunst en techniek, Amersfoort/Zwolle, p. 230-243*

### Vondst van de Wijk

Meer over deze vondst en de geraadpleegde vakliteratuur is te vinden via de volgende hyperlink: [www.erfgoedleiden.nl/nieuws/vondst-van-de-week](http://www.erfgoedleiden.nl/nieuws/vondst-van-de-week) •

## STADSONTWIKKELING

# ARS GAAT SPANNENDE TIJDEN TEGEMOET

door Corine Hendriks

Een vriendin vertelde het al. Ze neemt schilderles bij ARS maar naarmate de winter vordert kleedt iedereen zich dikker aan tot het lokaal bevolkt is met Michelinmannetjes... Ja, het is er koud in de winter. Maar de docent is heel goed en wat is nou een sfeervoller en passender omgeving om schilderen te leren dan het van kunst doordrenkte pand van Ars Aemula Naturae – de kunst wedijvert met de natuur – gedrapeerd rond een fraaie binnenplaats. Het is echter wel duidelijk dat er iets moet gebeuren aan het gebouw aan de Pieterskerkgracht, vindt ook bestuurslid Antoon van Dijk.



### Wensenlijstje voor het gebouw

“ARS heeft een wensenlijst voor de verbetering van het gebouw die uit drie delen bestaat”, vertelt Antoon van Dijk die het vastgoed in zijn bestuursportefeuille heeft. Het eerste deel omvat Verduurzaming. Een absolute noodzaak, zeker als je op de tweede, tevens bovenste verdieping zowat door het dak naar buiten kunt kijken. Niet tegenop te stoken, ook niet op de eerste verdieping. De isolatie van dat dak is nogal een klus. Het gebouw is een rijksmonument en isolatiemateriaal mag daarom niet aan de binnenkant van het dak worden aangebracht: de kapconstructie moet

zichtbaar blijven. Vandaar dat de pannen en de panlatten eraf moeten zodat het dak aan de buitenkant voorzien kan worden van een bodywarmer. Daarna kunnen pannen en latten weer worden teruggeplaatst.



Een ander punt is dat de ramen enkel glas hebben; er moeten voorzetsramen komen. De verwarmingsketels zijn aan het eind van hun levensduur en zo ook de boiler voor de warmwatervoorziening. Bij controle bleek dit apparaat 250 kuub gas per maand te verslinden, waarna het ijlings werd uitgezet. Scheelt een hoop geld maar bijgevolg moet nu wel al het thee water met waterkokers worden verhit. “We willen vier warmwaterpunten, kleine elektrische boilers, in het gebouw”, zegt Van Dijk.

### Een lift

De tweede categorie wensen betreft Toegankelijkheid en gezondheid. Op de begane grond moet een invalidentoilet komen en er is behoefte aan een lift. Mensen met een beperking kunnen nu niet verder komen dan de begane grond. Die lift is tevens nodig voor de realisatie van de derde categorie wensen: het gebouw beter geschikt maken voor de culturele doelstelling van ARS. Het gaat om de ruimtes op de begane grond die links van het binnenplein in een rij achter elkaar liggen. Het plan is om het grote lokaal links naast de hoofdingang aan de Pieterskerkgracht te verbouwen tot ontmoetings- en ontvangstruimte, en de bar daarheen te verplaatsen. Om de huidige functie van het lokaal te veranderen is een lift nodig, want er worden nu soms zware beelden gemaakt naar even zware voorbeelden die op zolder zijn opgeslagen. De huidige barruimte wordt in het plan toegevoegd aan de expositieruimtes, een aantal achter elkaar liggende ruimtes. Die worden dan direct met elkaar verbonden via doorgangen in de muren.

Al met al is het een ambitieus plan waarvan de realisering niet klaar is met ‘éénmaal zes nullen’, aldus Van Dijk. Het precieze bedrag wil hij niet noemen, aangezien dat bij eventuele aanbestedingen in de toekomst, concurrentiegevoelige informatie is. Wel wil hij een verdeling in procenten geven. Die ziet er zo uit:

- Duurzaamheid 49 %
- Toegankelijkheid 43 %
- Wensen ARS 7 %

### De presentatie viel goed maar...

De gemeente Leiden is eigenaar van het gebouw en dus







IMPRESSIE VAN DE ONTVANGSTRUIMTE ZOALS ARS DIE GRAAG ZOU ZIEN.  
TEKENING DENNIS VAN VEEN

ook de aangewezen instantie voor de financiering van de plannen. Ars zelf draait elk jaar ongeveer quitte. Om alle wensen inzichtelijk te maken heeft ARS een schetsplan laten maken door architect Dennis van Veen. Die was verbonden aan architectenbureau Veldman Rietbroek en kent het gebouw als zijn broekzak, waarover zo meteen meer. Onlangs verzorgde Van Veen een presentatie van het plan aan wethouder Yvonne van Delft die zowel vastgoed als cultuur in portefeuille heeft, enkele ambtenaren, alsmede een aantal bestuursleden en wat goede vrienden van ARS. “Mijn indruk was dat onze presentatie wel goed viel”, zegt Van Dijk. “Maar de gemeente moet natuurlijk keuzes maken. Wij zijn niet de enige culturele instelling met wensen en verlangens. We weten niet of ze gaan zeggen: we knappen in een keer het gebouw van ARS op en helpen volgend jaar andere instellingen of we verdelen ons budget dit jaar over verschillende aanvragen. Dat is afwachten. In het najaar horen we mogelijk meer.” Overigens is ARS door de wethouder wel gevraagd om zelf voor meer inkomsten te zorgen, aldus Van Dijk. “Dat kan bijvoorbeeld door met meer activiteiten meer barinkomsten te genereren door verhuur van ruimtes, door sponsors te vinden en organisaties te zoeken die willen komen ‘inwonen’. Het bestuur is er mee bezig.”

### Genoeg documentatie

Hoe dan ook heeft ARS haar verlangens goed onderbouwd. Er zijn diverse rapporten over het gebouw. De bekende Leidse bouwhistoricus Jan Dröge wijdde er in 1978/79 zijn afstudeerscriptie aan. In 1982 werd die uitgegeven ter gelegenheid van de heropening van het gedurende drie jaar gerestaureerde gebouw. Verder is er het zogenoemde Opnamerapport gebreken van het Leidse architectenbureau Veldman Rietbroek uit 2020. Daaraan werkte Dennis van Veen, toen in dienst van het bureau maar inmiddels voor zichzelf begonnen, intensief mee; vandaar zijn kennis van het gebouw. En dan is er het rapport uit 2022 van Erfgoed Leiden en Omstreken: Duurzame Monumentenzorg. Er is, al met al, veel bekend over de staat van het gebouw. Het was dus niet toevallig dat ARS Dennis van Veen vroeg om het schetsplan te maken. Van Dijk: “Dennis weet precies wat in het gebouw van cultuurhistorisch belang is en waar geen ingrepen kunnen plaatsvinden. Zo iemand moet je hebben als je later niet in de problemen wilt komen in verband met de monumentenstatus. Hij heeft bijvoorbeeld de perfecte plaats voor een lift gevonden.”

### Open Monumentendagen

Als je afhankelijk bent van het ambtelijk circuit moet je geen haast hebben. Als oud-medewerker van het Ingeni-

eursbureau van de gemeente Leiden weet Van Dijk daar alles van. Hij weet ook dat, zelfs als alle seinen op groen staan, op zijn vroegst in de tweede helft van 2024 begonnen kan worden met een eventuele verbouwing. Ondertussen gaat wel het gewone, door de gemeente gefinancierde groot onderhoud door, waaronder het opnieuw schilderen van het houtwerk. Dat begon half augustus al. Het zag er even naar uit dat het gebouw tijdens de Open Monumentendagen, waar ARS aan meedoet, helemaal in de steigers zou staan maar het is ten dele gelukt de werkzaamheden daar omheen te plooiën: alleen op de binnenplaats staan op 9 en 10 september steigers, de rest wordt naderhand opgebouwd. Verder is het rustig afwachten voor ARS.

### Ars Aemula Naturae

De vereniging Ars Aemula Naturae is opgericht in 1694 als het ‘Leids schilder- en tekengenootschap’ maar het duurde nog 165 jaar voor het in 1859 het pand aan de Pieterskerkgracht betrok. Aanvankelijk was dat ‘een aanzienlijk herenhuis’, mogelijk uit 1543, waar omstreeks 1620, 1650 en 1690 delen aangebouwd of bijgetrokken werden tot het huidige complex zijn vorm kreeg. Het pand bevat zeldzame historische elementen, waaronder een zogenoemd cassetteplafond uit 1653.

Van mr. Jan Kneppelhout (1813-1885) is vooral bekend dat hij in zijn studententijd onder de naam Klikspaan, zijn ‘Studententypen’ bij elkaar dichtte. Maar hij was ook een vermogend man die zocht naar rechtvaardigheid en in 1856 aan de Pieterskerkgracht de ‘Tusschenschool op Christelijke grondslag voor mindervermogenden’ oprichtte. Dat was een school die arme kinderen klaarstoomde voor regulier onderwijs. ARS kreeg er in 1859 onderdak. De school bestond tot 1922. De weduwe van Kneppelhout had kennelijk veel op met de kunsten want in 1904 legateerde zij het hele gebouw met aan- en uitbouwen aan een stichting op voorwaarde dat ARS er tot in lengte van dagen gebruik van zou mogen maken. De vereniging telt nu ongeveer negentig leden, voornamelijk kunstenaars. Het doel is niet alleen deze kunstenaars te ondersteunen in hun ontwikkeling, maar ook kunst en kennis over kunst te verspreiden. Dit laatste gebeurt door exposities en cursussen te organiseren. Jaarlijks volgen driehonderd cursisten een van de 25 cursussen. Ook organiseert ARS gesprekken en lezingen over kunst. •

## UW ADVERTENTIE HIER?

GA NAAR [WWW.PALLEIDEN.NL/ADVERTEREN](http://WWW.PALLEIDEN.NL/ADVERTEREN)  
VOOR MEER INFORMATIE

101. 140115. telefoon 122184

Wilt u de beste kinderspeelgoed?  
SPEELGOEDENBOEKJES  
VOOR 0- TOT 7 JARIGEN  
baby-speelgoed, mobiel, houten puzzels  
didactisch speelgoed, peuterboekjes,  
kleuterspellen, knuffelbeesten,  
Sasha poppen, houten bouw-  
dozen en nog veel meer kinder kado's.  
Nieuwsteeg 16, tel 121673

Graven, Eten, Liefde  
sitt de 17e, 18e en  
19e eeuw  
Zeldzame documenten  
Landschappen, prenten en  
vele anderen.

Antiquariaat  
J. A. Meurs  
Nieuwsteeg 35 Leiden Tel. 132096

17e eeuwse kerkgebouw met  
cassetteplafond uit 1653

# BERICHTEN WERKGROEPEN

## PIETERSWIJK

**Zonneveldstraat renovatie achtergevel Kamerlingh Onnes Gebouw (KOG)** | Begin dit jaar vernam PAL Leiden dat de Universiteit van plan is om de achtergevel van het Kamerlingh Onnes gebouw aan de Zonneveldstraat te renoveren. Daar dit voor de buurt een nogal beeldbepalend gebouw is, hebben wij de Universiteit direct te kennen gegeven mee te willen praten over de invulling en uitvoering van dit plan. Daarop werd positief gereageerd en vervolgens zijn wij samen met een klein comité uit de buurt uitgenodigd voor een gesprek. Daarin liet de Universiteit een eerste gevelstudie zien waarbij het houten hekwerk wordt verwijderd, omdat het raster het uitzicht van de medewerkers belemmert. Het plan is om de huidige gevel uit de jaren 60 op te knappen en min of meer terug te brengen in de oorspronkelijke staat. Dit brengt de gevel uit de jaren 60 weer in volle 'glorie' in het zicht en leidt dus tot een lange gevel met veel glas en horizontale, steenachtige stroken.

Hoewel de buurt al vanaf het begin niet gecharmeerd was van het houten raster is men toch geschrokken van de plannen die de Universiteit ermee heeft. Het is in onze ogen een oplossing waar weinig ambitie uit spreekt en die niet past binnen de historische context van de binnenstad. Daarnaast zal de oorspronkelijke gevel, met zijn harde materialen, leiden tot meer weerkaatsing van geluid en door de transparantie zal de overlast van TL-verlichting groter worden dan hij nu al is.

In een eerste reactie hebben wij een aantal zaken meegegeven aan de Universiteit, vooral om de gevel te vergroenen. Dit is niet alleen een fraaie oplossing, maar sluit aan bij de ambitie van de stad om de biodiversiteit te vergroten en hittestress tegen te gaan. Daarnaast hebben wij geadviseerd om verticale elementen aan te brengen in de gevel, om die beter aan te laten sluiten bij de omgeving. Voorts hebben wij aangedrongen op meer ambitie dan het simpelweg terugbrengen van de bestaande, als lelijk ervaren gevel, en de kans te grijpen om het gebouw en de Universiteit op de kaart te zetten met de groenste gevel van Leiden.

Het is goed om te weten dat de plannen voor de verbouwing nog in een voorfase zitten en er nog geen besluiten zijn genomen. De Universiteit staat zeker open voor een dialoog met de buurt en inmiddels heeft de projectleider ons laten weten dat het ontwerp (groene gevel) intern besproken is en dat het is goedgekeurd. Er worden nu technische tekeningen gemaakt om de vergunning aan te vragen en zodra die er zijn schuiven we met onze delegatie uit de buurt weer aan om de nieuwe plannen van ons communitair te voorzien. We blijven het renovatieproject kritisch volgen en houden u middels de nieuwsbrief op de hoogte.

*Fred van der Loo*

## ACADEMIEWIJK

**Arsenaalplein** | De gemeenteraad heeft een voorstel aangenomen om, vooruitlopend op de werkzaamheden in het kader van de Humanities Campus, op het plein aan de slag te gaan met verplaatsbaar groen. Zie: [sleutelstad.nl/2023/05/16/leiden-zoekt-goede-ideeen-voor-verplaatsbaar-groen-op-arsenaalplein](https://sleutelstad.nl/2023/05/16/leiden-zoekt-goede-ideeen-voor-verplaatsbaar-groen-op-arsenaalplein). De gemeente wil graag een prijsvraag uitschrijven voor het beste plan en zoekt enthousiaste buurtbewoners die daarbij betrokken willen worden. De Vrienden van het Singelpark doen ook mee.

In september wil de gemeente een startbijeenkomst organiseren met buurtbewoners en gebruikers van het plein. Daarover is contact opgenomen met PAL Leiden en de bewoners. De bijeenkomst is op 14 september, mogelijk op het plein. Bijzonderheden over plaats en tijd worden begin september bekend gemaakt op

de website van de gemeente. Daar is ook het programma te vinden op een eigen projectpagina, zie: [www.leiden.nl/singelpark](http://www.leiden.nl/singelpark).  
*Marjolijn Pouw*

**Langebrug en doorgaand verkeer** | Decennialang was het sluipverkeer op de Langebrug in de Pieterswijk een grote ergernis voor de bewoners. Het stadsbestuur bleek niet in staat om een oplossing voor het verkeersprobleem te vinden, maar nu is het politieke tij gekeerd. Om de Pieterswijk autoluw en verkeersveilig te maken is de Langebrug op de hoek van de Pieterskerkgracht afgesloten voor doorgaand verkeer. Er is een camera geplaatst die overtredingen registreert. Alleen bewoners, ondernemers en diensten als de brandweer, reiniging en ambulance mogen erdoor met een ontheffing. Wij hebben de indruk dat de afsluiting werkt, het doorgaand sluipverkeer neemt volgens de gemeente behoorlijk af.

Daar staat tegenover dat het verkeer door de Nieuwsteeg flink lijkt te zijn toegenomen. Wat daarbij opvalt is dat vrij veel auto's tegen de verplichte rijrichting tussen het Pieterskerkhof en Zonneveldstraat in rijden. Het gaat daarbij vaak om grote, zware vrachtwagens. Of die allemaal een ontheffing hebben? Wij vragen het ons af, maar we horen het wel bij de evaluatie in september. Dan worden er nieuwe metingen gedaan, die met de evaluatie worden afgesloten. Bevindingen en opmerkingen van de bewoners worden dan natuurlijk ook meegenomen. Het ligt voor de hand dat hiervoor een inloopavond georganiseerd wordt.  
*Adri Klaassen & Jan Wieles*

## LEVENDAAL - WEST

**Doezastraat** | Sijthoff Cultuur bestaat 10 jaar. Er is een uitgebreid najaarsprogramma te vinden op [www.sijthoff-leiden.nl](http://www.sijthoff-leiden.nl)

**Garenmarktplein** | Het Garenmarktplein maakt zijn functie als ontmoetingsplek steeds meer waar; de inrichting nodigt uit tot verblijven, spelen en ontmoeten en het plein wordt gewaardeerd als fraaie entree van de binnenstad. Bovendien is het een geschikt plek voor evenementen. In de maanden april en mei werden er de Koningsdag en nacht gevierd, maakten velen onder een stralende zon de vrolijke start van de Marathon mee, of bezochten het wijnfestival.

De bomen en de plantvlakken doen het gelukkig heel goed, maar het gras blijft een zorgpunt. In de lente lag het er beroerd bij. De droogte had het aangetast, wat niet kon worden gecompenseerd door de kapotte sproei installatie. De kale, zanderige plekken namen schrikbarend toe en hier en daar kwam het plastic raster tevoorschijn. Ook was het gras bezaaid met kapot getrapte glazen van het wijnfestival. Daarnaast waren er klachten van winkeliers aan de Raamsteeg over de slechte bereikbaarheid van hun winkels en de inrichting van de evenementen aan die zijde van het plein.

De herstelde sproei-installatie en het regenachtige weer hebben het gras inmiddels voor een deel opgeknapt. Stedelijk Beheer



HET GARENMARKTPLEIN NA EVENEMENT, FOTO FRED VAN DER LOO

heeft toegezegd de kale plekken te herstellen en het plein volgens het afgesproken advies te onderhouden. PAL Leiden heeft erop aangedrongen om tijdens evenementen vlonders of vloeren te leggen op plekken waar veel mensen komen. Zo wordt het gras ontzien, wordt verdichting van de bodem tegengegaan en kan het water wegvloeiën naar het reservoir onder het plein. Ook heeft de wijkvereniging afspraken met het Evenementenbureau gemaakt om de problemen aan de Raamsteeg op te lossen.  
*Huub Frencken & Jan de Jong*

**Van der Werfpark | Drie keer is scheepsrecht?** Na een half jaar radiostilte is de gemeente in mei begonnen met de derde editie van de opknappbuurt van het Van der Werfpark. Deze keer wordt alles uit de kast gehaald: de grond is verbeterd, er is zowel een drainagesysteem als een beregeningsinstallatie aangelegd en nadat het gras opnieuw is ingezaaid zijn de gazons tot eind van het jaar met hekken afgeschermd, zodat het gras goed wortel kan schieten.

### Boomwortelonderzoek en beregening

Om de boomwortels niet te beschadigen heeft de aannemer onderzocht hoe diep gegraven kan worden. Er zijn proefsleuven gegraven om de wortels op te zoeken en met piketpaaltjes werd aangegeven hoe diep de grond bewerkt kon worden. Daarna is de bodem aangevuld met zand en teelaarde en zijn in het midden van het park ondergrondse afwateringsslangen ingegraven. Verder is er een beregeningsinstallatie aangebracht – de beregening is zo afgesteld dat er ook onder de bomen beregend kan worden. Vervolgens is rondom de gazons een hekwerk geplaatst, zodat niemand, en zeker geen honden, het terrein op kan. In het najaar wordt beoordeeld of het gras is aangeslagen en dan zal ook worden gekeken waar schaduwplanten kunnen komen. Vreemd genoeg was men van plan om het park op 3 oktober even open te stellen voor de koraalzing bij het Van der Werf-monument, maar gelukkig hield wethouder North dat tegen.



BOOMWORTELONDERZOEK VAN DER WERFPARK, FOTO NATHAN EDELENBOSCH

Als de operatie achter de rug is, zal Stedelijk Beheer samen met vertegenwoordigers van PAL Leiden een ronde door het park maken en het resultaat van de opknappbeurt bespreken. De gemeente heeft al een kleine winstwaarschuwing afgegeven: “Het gras zal nooit overal perfect gaan groeien, omdat er veel grote bomen in het park staan die flinke schaduw geven”. De gemeente schat ook in dat de honden een knelpunt voor de grasmat blijven vormen. Ons inziens kunnen die problemen worden voorkomen door niet vast te houden aan de oorspronkelijke vorm van het gazon en ruime plekken aan te wijzen voor schaduwplanten. Het hondenprobleem kan worden opgelost door het hele jaar een aanlijnplicht in te stellen en te zorgen dat men zich eraan houdt.

**Werfparkvrienden |** Tijdens de gezamenlijke schouw zullen afspraken worden gemaakt over het beheer van het park. Daarbij gaat het om ideeën te ontwikkelen voor het vergroten van de biodiversiteit en voor hand- en spandiensten van bewoners bij het onderhoud van het park. Met het oog daarop roept PAL Leiden u op om lid te worden van de Werfparkvrienden: zie [palleiden.nl/van-der-werfpark](http://palleiden.nl/van-der-werfpark). *Huub Frencken & Eduard Groen*

## LEIDS II

*door Hans Heestermans*

*Soms zijn er woorden of uitdrukkingen die alleen maar in het Leids kunnen voorkomen en echt nergens anders, want ze verwijzen naar een straat, een gebouw, een persoon of iets anders dat alleen maar in Leiden te vinden is.*

### Ouwehoerr bij de Scala

Ik kan me nog levendig herinneren dat ik me als kind in de zomervakantie soms stierlijk kon vervelen. Zeven of acht weken achter elkaar vrij, dat was voor mij net iets te veel. Meestal bracht ik hele dagen in het zwembad door, maar bij regen en wind was dat ook niet bepaald een uitje. Dan bleef je maar thuis. Wat kaarten met je vriendjes. Of een boek lezen. Maar soms had je ook daar geen zin in. Dan vroeg je, min of meer wanhopig, aan je moeder: “Wat zal ik nou eens gaan doen?” En je bleef maar zeuren. Je bent een ramp voor je moeder. Ik hoor de moeder van een vriendje dat verschrikkelijk zeurde nog met geheven armen uitroepen: “D’rr worr ‘n ouwehoerr gevraagd bij Scala. Ga daarr maarr naar toe.” Scala was een bioscoop in Den Haag en die ‘ouwehoer’ de man die de stomme film met zijn uitleg begeleidde.

### Broodfabriek

Mijn vader was in zijn jonge jaren bakker. In Oud-Vossemeer. Toen wij in 1944 geëvacueerd werden naar Bergen op Zoom (de Duitsers hadden het eiland Tholen onder water gezet), was hij bakkerij en winkel kwijt. Hij ging wat anders doen. Maar op hoogtijdagen bakte hij nog altijd zelf brood. Het hele huis was dan vervuld met de heerlijke geuren van vers brood in de oven. Ik verheugde me op zo’n dikke snee met roomboter en suiker.

Met heel wat minder heerlijkjes moesten sommige Leidenaars het doen als ze hun brood betrokken bij de Leidse Broodfabriek, meestal afgekort tot LBF. Volgens sommige mensen waren de producten van die fabriek niet of nauwelijks te eten. Vandaar de sarcastische Leidse kreet: “LBF, altijd klef”.



*De Hart van de Stadkrant is een uitgave van PAL Leiden. Hij wordt gemaakt en bezorgd door vrijwilligers.*

### LID WORDEN VAN PAL LEIDEN OF DONATEUR?

#### Dat gaat heel gemakkelijk.

**1. Lid worden |** Ga naar de website [palleiden.nl](http://palleiden.nl). Kies in het hoofdmenu Aanmelden-Lid worden en vul daar uw gegevens in. Kort daarna ontvangt u digitaal de factuur voor uw lidmaatschap: € 10 ongeacht de omvang van uw huishouden.

**2. Donateur worden |** Stuur een mail met uw persoons- en/of bedrijfsgegevens en het bedrag dat u wilt doneren (minimaal € 15). U ontvangt vervolgens een factuur met het door u aangegeven bedrag. Bij een donatie van € 100 of meer vermelden wij uw naam achter op de Hart van de Stadkrant.

**Ze er bedankt!**

# PAL LEIDEN

sinds 1976

De Vereniging voor Pieters- en Academiewijk en Levendaal-West (PAL Leiden) stelt zich ten doel de leefbaarheid in de wijk te vergroten. Het bestuur bestaat uit bewoners die voor maximaal acht jaar door de leden worden gekozen. Jaarlijks in april is er een ledenvergadering waarin het bestuur

zich verantwoordt voor het reilen en zeilen van de vereniging en de financiën. Jaarverslag, statuten en reglementen zijn te vinden op de site: [www.palleiden.nl](http://www.palleiden.nl). De wijk is een van de grootste van de binnenstad en bestaat uit de buurten Pieterswijk, Academiewijk en Levendaal-West. Op het kaartje hieronder zijn de grenzen aangegeven.

**Adres en gegevens:** Vereniging voor Pieters- en Academiewijk en Levendaal-West (PAL Leiden)

KvK Rijnland: 40445179

Postadres: Levendaal 6b, 2311 JL Leiden

@-mail: [info@palleiden.nl](mailto:info@palleiden.nl)

Bankrekening: NL47INGB0003664416 t.n.v. Vereniging voor Pieters- en Academiewijk Leiden

[WWW.PALLEIDEN.NL](http://WWW.PALLEIDEN.NL)



## BELANGRIJKE TELEFOONNUMMERS

Bewoners kunnen via de app *Mijn Gemeente* losse stoeptegels, defecte lantaarnpalen, omver gereden paaltjes, volle vuilcontainers en dergelijke melden bij de gemeente. Melden kan ook via 14071 of [www.leiden.nl/melding](http://www.leiden.nl/melding)

**Wijkagent** Dennis Perdok: 0900-8844

**Buitengewoon Opsporingsambtenaar (wijk BOA)**

Dion Kerstjens: 14071

**Gemeentelijke Diensten** 14071

## AAN DIT NUMMER WERKTEN MEE

**ARTIKEL EN GESPREKKEN** | Jacques van Alphen, Charlotte Boschma, Dana Brozban, Antoon van Dijk, Caroline Han, Hans Heestermans, Corine Hendriks, Gijs Holla, Frank Kalshoven, Adri Klaassen, Ed Mol, Els Olden, Mike Omtzigt, Maarten van Oosterom, Edwin Orsel, Martijn Perquin, José Plevier, Carla van der Poel, Marjolijn Pouw, Carlo van Praag, Thilo Schadeberg, Ronald Timmermans, Fred Uit den Boogaard, Daan Yesilkagit

**BERICHTEN | WERKGROEPEN** Fred van der Loo, Huub Frencken, Eduard Groen, Adri Klaassen, Marjolijn Pouw, Jan Wieles

**FOTO'S EN ILLUSTRATIES** | Ars, Charlotte Boschma, Christie's Londen, Sandra Dehue, Nathan Edelenbosch, EDDS, Erfgoed Leiden en Omstreken, Sarah Hart, Frans Hemelop, internet, Hielco Kuipers, Vincent Kos, Jeannette van der Kruijff, Museum De Lakenhal, Saskia Leupen, Jelte Liemburg, Fred van der Loo, G. van der Mark, Carla van der Poel, Angélique Rempelberg, Thilo Schadeberg, De schilderscombinatie, Triplesolar, Monica Stuurup, Dennis van Veen, Pieter-Jan de Vos, Sonja Wagemans

**DONATEURS** | M.L.C. de Geus, Gemeente Leiden, VvE 't Kruytschip

**SPONSORS** | Hifi Studio Number One

### BESTUUR

**Ed Mol**

voorzitter

**Fred van der Loo**

secretaris-penningmeester

**Marika Keblusek**

bestuurslid ~ Nieuwsbrief

**Wim Brugman**

bestuurslid

**Jan de Jong**

bestuurslid

**HART VAN DE STADKRANT** | De Hart van de Stadkrant is een uitgave van PAL Leiden.

De krant verschijnt driemaal per jaar in een oplage van 3000 exemplaren. Hij wordt verspreid onder de leden van de gemeenteraad, ligt ter inzage in het stadhuis, de OB, verschillende leestafels van cafés en wordt huis aan huis bezorgd. Kopij graag voor de op het voorblad aangegeven datum opsturen naar: [redactiehvds@palleiden.nl](mailto:redactiehvds@palleiden.nl).

**NIUWSBRIEF** | PAL Leiden geeft naast de krant een digitale nieuwsbrief uit, waarvoor u zich kunt aanmelden op de website [www.palleiden.nl](http://www.palleiden.nl).

**REDACTIE** | Marjolijn Pouw (eindredactie), Charlotte Boschma, Corine Hendriks, Carla van der Poel, Els Olden (correctie)

**VASTE MEDEWERKERS** | Jacques van Alpen, Sarah Hart (foto's), Hans Heestermans, Ed Mol, Edwin Orsel, José Plevier, Ronald Timmermans, Roeland van Wely

**OPMAAK** | Sanne Dresmé

**WEBSITE** | Hans Tebra

**DRUKWERK** | Drukkerij van der Linden, Vliet 4a – 6 Leiden

**BEZORGING | ORGANISATIE** Jan Demper

**BEZORGERS** | Rita Blankenberg, Sarah Hart, Aart Martin de Jong, José Plevier, Ank Poland, Marjolijn Pouw, Marlein van Raalte, Marcel Schikhof, Henk van der Wal

